

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

החודש תשי"ד

החדש הזה לכם ראש חדשים

קביעות החדשים שבזמננו נעשה גם כן בבית דין של הלל הנשיא בימי אב"י ורבא • רמב"ם: בית דין יכולין לקדש החודש למפרע עד סוף החודש • ביאור לשון הפייט בארץ זה מזה לחזוה • בקריאת ים סוף ומתן תורה ראו התנלות אלקות ורק אז ידעו בבירור שהגאולה הוא מהקב"ה • גם בגאולה העתידה, מלבד סימני הגאולה יהיה גודל התנלות אלקות ויאמרו הנה אלקינו "זה" • ביאור פלוגתת רבי ואנחנונינוס אימתי נכנס יצר הרע באדם • כשנתוועדו לעבר השנה יצא אור מבית המדרש ושמעו בת קול לידע שנתרצה הקב"ה לזה • לעתיד יבא אליהו מלוכש בגוף, ולא רק בנפש ונשמה כמו שרגיל לבא לצדיקים • בחודש ניסן כל יום מסוגל ועלול להגאולה שלימה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקנטרסטים שיצאו בשנים שעברו אך רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראל לא יעשו עוולה, וכבר נאמר ואל תשפן באהל'ך עוולה (איוב יא, ד).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאצייט רופט: 1-718-388-5519

44 מינוט) קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס רכל

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→6→1114

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך 235
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאנערי): #1700 845-366-2793

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל סג"ל קרויס הי"ו ב"ר שמואל
לרגל נישואי בתו עב"ג החתן ישעי' משה לוי נ"י
בן הר"ר שמואל אברהם גרינפעלד הי"ו

הר"ר דוד יודא גאלדבערגער הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן יחזקאל נ"י
עב"ג בת הר"ר משה הערש ברוין הי"ו

הר"ר יוסף יחזקאל זעלצער הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן שמעון נ"י
עב"ג בת הרב חיים משה שטיינמעטץ הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרבני החסיד הנכבד, השכים והערוב להגות בתורה, ושפך שיוח בתפלה ברגש ובחמימות, הרבה לעשות צדקה וחסד במתן
בסתר, ובפרט לעניי ארה"ק ולרבנן ותלמידיהן תמך בסכומים הגוים, דבוק ומוקושר לרביה"ק זי"ע וזכה לעשות רצון קדשו
ולשמו לבבו לסיוע למוסדות והקמת העיר קרית יואל

רבי מרדכי משה ספרא ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל שפילמאן

נפטר ה' ניסן תש"פ

הרה"ח בעל מדות טובות וישרות,
אהוב על מכיריו, והחיה לבבות נשברות,
קבע שיעורים בספרי רביה"ק זי"ע

רבי אהרן ז"ל שווארמין

בן הרה"ח ר' יהוסף ז"ל
נפטר ה' ניסן תש"פ לפ"ק

הרה"ח וזה לשמש בקודש אצל רביה"ק זי"ע כמה שנים

רבי יעקב צבי ז"ל ברייער

בן הרה"ח ר' שמואל אברהם ז"ל
נפטר כ"ט אדר תש"פ

ואמו החשובה מרת צערל ב"ר אברהם צבי

נפטרה כ"ט אדר ב' תשע"ד

הרה"ח עסק בתורה במתיקות, ומופלג בנועם מדותיו,
משאו ומתנו היתה באמונה ובצדק, והמשיך קבלת אבותיו

רבי צבי בנימין פנחס ז"ל שמערן

בן הרה"ח ר' אברהם ז"ל
נפטר כ"ז אדר תשס"ט

האשה החשובה אשה יראת ה', בעלת מדות טובות ונעימות,
בעין טובה פתחה ידיה לעניים ואביונים לשמוח לבכם

מרת בילא ע"ה ב"ר פינחס ז"ל

אשת הרה"ח ר' יצחק גוטמאן ז"ל
נפטרה א' ניסן תשל"ח

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיית ודקדוקים בפרשת החודש

קושיא א

להבין כפל הלשון בפסוק החדש הזה לכם

החדש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה.
(א) ברויך מען פארשטיין דאס טאפלטע לשון, ס'איז דאך די זעלבע זאך, החדש הזה לכם ראש חדשים, און ראשון הוא לכם לחדשי השנה, ס'איז דאך טאפלט.

ב

קושיא ב

וכן להבין השינוי בלשון הפסוק מרישא לסופא, דברישא מוקדים לכם לראש, ובסיפא מוקדים ראשון ללכם

(ב) און נאכדעם [איז שווער], קודם [ברישא דקרא] זאגט ער לכם ראש חדשים, קודם דעם "לכם" און דערנאך "ראש" חדשים. און דערנאך [בסיפא דקרא] זאגט ער ראשון הוא לכם, קודם "ראשון" און דערנאך "לכם".

[ולכאורה] זאל ער זאגן [גם בסיפא] החדש הזה לכם ראש חדשים "לכם הוא ראשון" לחדשי השנה, אדער פארקערט [שיאמר גם ברישא] החדש הזה "ראש חדשים לכם", ביידע אייניג [הרישא והסיפא], וואס איז ער משנה [הלשון] אז דא [ברישא] איז ער מקדים דעם לכם פארן "ראש", און דארט [בסיפא] זאגט ער קודם דעם "ראשון".

ג

קושיא ג

במדרש חורש הפסוק שעדיין יש לעבור גלות בבל על ידי נבוכדנאצר, וגלות אדום על ידי עשו. וצ"ב להבין הכוונה בזה, והשיבות לפסוק החודש הזה לכם

ג) דער מדרש זאגט אין פסיקתא^א, 'החדש' [הזה], חדשו מעשיכם, מ'זאל מחדש זיין די מעשים, עדיין יש לכם 'ראש וראשון'. 'ראש' זה נבוכדנאצר, שנאמר (דניאל ב, לח) אנת ראשה די דהבא, 'ראשון' זה עשו, שנאמר (תולדות כה, כה) ויצא הראשון אדמוני. מי נפרע מהם, הקדוש ברוך הוא [שהוא ראשון]. - אזוי זאגט דער מדרש.

ד

זאגט דער מדרש [מיט דעם], אז כאטשיג מ'האט געזאגט - הקדוש ברוך הוא - החדש הזה לכם ראש חדשים, און ס'איז געווען דעמאלטס א ישועה גדולה, אבער פונדעסטוועגן האט מען דא מרמז געווען [אז] מ'דארף נאך חדשו מעשיכם, מ'דארף נאך תשובה טון, מ'האט נאך פאראיבער צו גיין צוויי זאכן, שווערע זאכן, די צוויי גלותין נאכ'ן חורבן [בית המקדש], גלות בבל, "ראש" איז נבוכדנאצר, און עשו איז "ראשון", [דאס מיינט] גלות אדום, [אזוי] הייסט דאך דאס היצטיגע גלות וואס מ'זעמיר היינט, אינעם אריכות הגלות^ב, וואס מ'האפט אויף דער ישועה וואס ס'ברויך צו קומען היצטערט, ביי די גאולה העתידה.

ג) [וצריך ביאור להבין הכוונה בזה, והאיך יתפרש בזה דברי הכתוב החדש הזה לכם].

^א בפסיקתא רבתי (פרשה טו. ובפסיקתא דר"כ ה, יח): החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם. רבי ברכיה בשם רבי יצחק, החדש הזה, חדשו מעשיכם, שעדיין ראש וראשון עתידין לבא. ראש זה נבוכדנאצר הרשע דכתב ביה אנת ראשה די דהבא, ראשון זה עשו הרשע דכתב ביה ויצא הראשון וגו'. מי פורע לכם מן הראש, ראשון, אנה ה' ראשון ואת אחרינים אנה הוא (ישעי' מא, ד).

^ב וז"ל הרמב"ן סוף בשלח (יז, ט): ומזרעו של עשו היה לנו הגלות והחורבן האחרון, כאשר יאמרו רבותינו

ה הקדמה לישוב הקיטיות

במדרש מביא מִשְׁלַּל לְמֹלֶךְ שֶׁנִּתְרַחַק מִבֵּיתוֹ, וְאָמַר לֵאשָׁתוֹ שְׁלֵא תֵאֱמִין שְׁחֹר וְכֹא עַד שֶׁתֵּרָאָה אוֹתוֹ. וְהַנֶּמְשֵׁל, שְׁלֵא לְהֵאֱמִין שֶׁכֹּהֵר בֹּא הַנְּאוּלָּה רַק כִּשְׁהוּא בְּחוּדֶשׁ נִסָּן

אִיךְ הָאֵב שׁוֹיִן גַּעֲזָאָגֵט אֲמַאָלִי. ס'שְׁטֵיט אִין מִדְרֶשׁ, אִין מִדְרֶשׁ רַבָּה¹, [אויף] הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים.

[דִּהְנָה] בְּנִיסָן אִיז עֲתִידִין לְהִגָּאָל (רֹאשׁ הַשָּׁנָה י.א.), אִין חוּדֶשׁ נִסָּן. זָאָגֵט עַר אַ מִשְׁלַּל, א מִלֶּךְ הָאֵט זִיךְ מִתְרַחַק גַּעוּעֶען, עַר אִיז אוועק פֿון די מִטְרוֹנָא. הָאֵט עַר אִיר אָנגַעזָאָגֵט, [טאַמער] אַז מ'וועט דיר קומען זאָגן אַז אִיךְ בִּין [צוריק] גַּעקומען, זָאָלסטו נישט גלייבן. און א סימן וועל אִיךְ דיר דאָ געבן, אַז דו וועסט 'מִיך' זען, וועסטו וויסן [אַז אִיךְ בִּין צוריק גַּעקומען. אבער] ביז דערווייל, זָאָלסטו נישט גלייבן גאַרנישט.

אַזוי הָאֵט הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא גַּעזָאָגֵט א סימן, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים, זָאָלֵט עֵטס וויסן [אַז] די אָנְוֵלָה מוֹז נאָר זיין אִין נִסָּן, [און] אַז מ'וועט דיר זאָגן אַן אַנדערס מאָל, זָאָלסטו נישט גלייבן, וויבאַלד ס'איז נישט נִסָּן. אַז מ'וועט דיר זאָגן אַן אַנדערס מאָל אַז ס'איז גַּעקומען א אָנְוֵלָה, זָאָלסטו נישט גלייבן, ווייל ס'איז נישט נִסָּן.

אַזוי שְׁטֵיט אִין מִדְרֶשׁ.

1

אִיךְ הָאֵב שׁוֹיִן אֲמַאָל גַּעזָאָגֵט אויף דעם, אַז דאָס דאַרף הָאָבן פֿשֵׁט. ווייל עַל פִּי פֿשֻׁטוֹת אִיז דאָךְ זייער שווער [דברי המדרש].

2

קושיא ד

לכאורה אין המשל דומה למשל. דהמשל הוא שתראה אותו, והנמשל הוא לענין הזמן שהוא בניסן

(ד) קודם, דאָס מִשְׁלַּל אִיז נישט דוּמָה לְנִמְשָׁל.

עַר זָאָגֵט אַזאַ מִשְׁלַּל, אַז דער סימן [איז] אַז מ'וועט מִיךְ זען. [און] צום סוף לאָזט עַר דאָךְ אויס [בהנמשל מיט] גאָר אַן אַנדערע ענין, אַז ס'איז נִסָּן. [וכי] אִין נִסָּן זעט מען דען, זעט מען שׁוֹיִן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא? [והלא כתיב] (תשא לג, כ) כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי, וויאזוי זעט מען.

פֿתַח בְּכַד וְסִימָן בַּחֲבִית (בבא קמא כז.). עַר הַיִּיבֵט אָן, עַר אִיז מִצִּיר מִיט אַזאַ מִשְׁלַּל אַז מ'וועט מִיךְ זען, און עַר לאָזט אויס מִיט נִסָּן.

(עבודה זרה ב:) שאנחנו היום בגלות אדום. וכאשר ינוצח הוא, ויחלש הוא ועמים רבים אשר אתו, ממנה נִשְׁעָ לְעוֹלָם, כֹּאשֶׁר אָמַר (עובדי' א, כא) וְעָלוּ מוֹשָׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשַׁפֵּט אֶת הָרָע וְיִהְיֶה לָהֶם הַמְּלֹכָה.

² בשמות רבה (בא יח, ב): מה ראה לומר לִיל שְׁמָרִים, שְׁבו עֲשֵׂה גְדוּלָּה לְצַדִּיקִים, כֹּשֶׁם שֶׁעֲשֵׂה לְיִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, וְכֹו הִצִּיל לְחֻזְקִיהָ, וְכֹו הִצִּיל לְחַנּוּנִיהָ וְחִבּוּרִיו, וְכֹו הִצִּיל לְדִנְיָאֵל מִגּוֹב אֲרִיּוֹת, וְכֹו מִשִּׁיחַ וְאֵלִיהוּ מִתְּגַדְּלִין, שְׁנֵאמַר (ישעי' כא, יב) אֲמַר שְׁמַר אֶתָּה בִּקְרָךְ וְגַם לְיָלָה. מִשָּׁל לֵאשָׁה שֶׁהִיתָה מִצְפָּה לְבַעֲלָה שֶׁפִּירֶשׁ לְמִדְיָנָה הֵימָּן, אָמַר לָהּ יֵהָא סִימָן הוּא בִידֶךְ, בַּעַת שֶׁתֵּרָאִי אוֹתוֹ סִימָן דְּעֵי שָׁנִי בֹא, וְאִנִּי קְרוֹב לְבֹא. כִּךְ יִשְׂרָאֵל מִצְפִּין מִשְׁעֲמָדָה אֲדוּם, אָמַר הַקֹּב"ה הַסִּימָן הַזֶּה יִהְיֶה בִידְכֶם, בְּיוֹם שֶׁעֲשִׂיתִי לָכֶם תְּשׁוּעָה וּבִאוּתוֹ לֵילָה. הָיוּ יוֹדְעִים שָׁנִי גּוֹאֲלָכֶם, וְאֵם לֹאוֹ אֵל תֵּאֱמִינוּ, שְׁלֵא קִרְבָּה הֵעַת, שְׁנֵאמַר (ישעי' ס, כב) אֲנִי ה' בַּעֲתָה אֲחִישָׁנָה.

ח

קושיא ה

גם קשה על דברי המדרש, כשם שהקשה במורי אבן על הפלוגתא בנמרא ראש השנה אם עתידין להגאל בתשרי או בניסן, דהלא מבואר בנמרא עירובין דבכל יום יש לחשוש על ביאת בן דוד, ולכן האומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא, אסור לשנות יין בימות החול בכל השנה

איך האב שוין געזאגט אסאך מאל, דאכט זיך מיר [אז] דער פֿשט איז.

(ה) [דהנה] לכאורה איז דאך זייער שווער [גם עצם הענין, מה שאמרו דהגאולה אי אפשר שתהיה רק בניסן].

ט

[וכעין וואס] כ'האב שוין געזאגט [כמה פעמים] דעס וואָס דער טורי אבן פלאַגט זיך [בכיוצא בזה], אויף דעם וואָס ס'איז געשטאַנען א פלוגתא אין די גמרא (ראש השנה יא:), [רבי יהושע אומר] בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, און רבי אליעזר זאָגט בתשרי [עתידין להגאל], ס'איז רבי אליעזר מיט רבי יהושע'ן [שנחלקו אם עתידין להגאל] בתשרי אָדער בניסן.

איז שווער, די גמרא זאָגט דאָך^ה [האומר] הריני נזיר ביום שכן דוד בא, טאָר מען קיינמאָל נישט [לשנות יין בימות החול, דחיישין] טאָמער איז ער [אליהו] היינט געקומען אין בית דין הגדול [לבשר הגאולה]. זעט מען דאָך אז מ'האָט יעדן טאָג [חושש געווען לביאת בן דוד. ואם כן] קאָן דאָך אַלעמאָל זיין די גאָולה [אף שלא בניסן או תשרי] און דא זעט מען ס'איז דאך נישט פאַרהאַנדן נאר בניסן [או תשרי], אין די גמרא זעט אויס [אז] אָדער ניסן אָדער תשרי.

י

והטורי אבן מתרץ דברי הגמרא לחלק בין אם הגאולה הוא בַּעֲתָהּ או בבחינת אַחִישָׁנָה. אבל דברי המדרש אינו מיושב בכך, דהלא נתן זה לסימן מובהק שאי אפשר שתהיה הגאולה רק בניסן, ואם שייך לחלק בזה שוב אין זה סימן דער טורי אבן וויל אַ חילוק מאַכן, צווישן בַּעֲתָהּ און צווישן אַחִישָׁנָה (ישעי' ס, כב). [בכדי לתרץ דברי 'הגמרא' אהרדין].

אַבער דאָ אין 'דעם' מדרש איז דאָך דאָס אויך נישט פאַרענטפערט, [שהרי] דער מדרש זאָגט דאָך אָן, אז דו זאָלסט נישט גלייבן [רק בניסן], ווייל ס'איז גאָרנישט

^ה בטורי אבן (ראש השנה יא:): בתשרי עתידים ליגאל וכו', ולרבי יהושע בניסן עתידין ליגאל וכו'. וקשה לי הא תניא בפרק ד' דעירובין הריני נזיר ביום שכן דוד בא מותר לשנות יין בשבתות וימים טובים, דאין אליהו בא בערבי שבתות וערבי ימים טובים, כדמפרש התם, ואסור לשנות יין בימי החול. והשתא אמאי אסור לשנות כל ימות החול, אי לר"א לא יהיה אסור אלא בתשרי, ולר"י בניסן לחוד. ◦ ומסתבר לי בהא מילתא, דב' מיני קיצין איכא לביאת בן דוד, כדאמר בפרק חלק (סנהדרין צח). ריב"ל רמי כתיב בעתו וכתיב אחישנה, זכר אחישנה לא זכו בעתו, והאי דשמעתין מיירי מבעתו ובדלא זכו, דלמר עתו בתשרי ולמר בניסן, אבל בקץ דאחישנה ובדזכו, אין זמן קבוע לדבר אלא כל יומא זימני' הוא, וכדאמר לילה משיח התם לריב"ל היום אם בקולו תשמעו, משה' בנדר ביום שכן דוד בא אסור כל ימות החול ביין, דילמא זכו וכל יומא זימני' הוא.

^ה בגמרא עירובין (מג.): בעי רב חנניא, יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה וכו', כי תיבעי לך בעמוד גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה, אי נמי דקאזיל בקפיצה לישנא אחרינא בספניה, מאי וכו'. ◦ תא שמע, הריני נזיר ביום שכן דוד בא, מותר לשנות יין בשבתות ובימים טובים, ואסור לשנות יין כל ימות החול. אי אמרת בשלמא יש תחומין, היינו דבשבתות ובימים טובים מותר, אלא אי אמרת אין תחומין, בשבתות ובימים טובים אמאי מותר. שאני התם דאמר קרא (מלאכי ג, כג) הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא גו', והא לא אתא אליהו מאתמול. אי הכי בחול כל יומא ויומא נמי לישתרי, דהא לא אתא אליהו מאתמול. אלא אמרין לבית דין הגדול אתא, הכא נמי לימא לבית דין הגדול אתא. כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים, מפני הטורח. קא סליק דעתך מדאליהו לא אתא משיח נמי לא אתי, במעלי שבתא לישתרי. אליהו לא אתי, משיח אתי, דכין דאתי משיחא הכל עבדים הן לישראל וכו'.

פֶּאֶרְהָאָנְדֵן' (הגאולה שלא בניסן). - און אז איך וועל זאָגן עפעס אַ חילוק [צווישן בַּעֲתָה און אַחֲשֵׁנָה]. - אז ער זאָגט אַ סימן אַז ס'וועט נישט זיין נִסָן זאָלסטו נישט גלייבן, און אַז איך וועל זאָגן עפעס אַ חילוק [אז] ס'איז פֶּאֶרְהָאָנְדֵן אַמאָל [שהגאולה הוא] אַן אַנדערס מאָל [שלא בניסן], איז דאָך שוין דער סימן נישט קיין "סימן".

יא

ישוב קושיא ה

ולוה תירצתי קושיית הטורי אבן באופן אחר, על פי דברי הנור הקודש שמבאר דיוק לשון הפסוק בַּעֲתָה אַחֲשֵׁנָה, כי הגאולה יש לה עת וזמן מיוחד, שאז שולט כוכב ומזל מיוחד, וכשהקב"ה רוצה להביא הגאולה בבחינת אַחֲשֵׁנָה, אז הוא מחליף את הזמנים להביא שליטת זמן הגאולה בזמן אחר, ונמצא כי "בַּעֲתָה" עצמה הוא שיתקיים בה "אַחֲשֵׁנָה"

האָב איך שוין געזאָגט לאַנג, געזאָגט כמה פעמים¹, ס'קאָן זיין דאָכט זיך מיר דער פֿשט [הן בדברי המדרש, והן בישוב קושיית הטורי אבן בסתירת דברי הגמרא], טאָקע מיט דעם נזר הקודש וואָס ער זאָגט [לבאר הגמרא]² זכו אַחֲשֵׁנָה, [אז] די גאולה האָט אַמאָל³ אַ זמן [מיוחד וקבוע], דאָס איז 'אַמאָל זיכער' נאָר בַּעֲתָה [שהוא ברגע המיוחד להגאולה מששת ימי בראשית], און ווען ס'איז [זכו והגאולה הוא בבחינת] "אַחֲשֵׁנָה", [דעמאָלט איז עס באופן אז] דער בורא כל עולמים 'טראָגט איבער' דעם זמן.

זאגט ער, די זמנים זענען דאך אין דעם מזל, אין דעם כח פון דעם זמן, יעדער זמן האָט דאָך אַן אַנדער מזל מיט אַן אַנדערן [וכוכב], די אַלע כוכבי לכת און די אַלע וואָס זענען משמשים [בצבא מרום], דאָס האָט יעדער טאָג און יעדע מינוט [מזל וכוכב מיוחד]. און דער בורא כל עולמים נעמט דעם זמן אַליין [כשרוצה להחיש הגאולה בזמן אחר, און] ער איז מְשֻׁנָּה עתים, ער נעמט 'דעם' זמן און שטעלט אים פריער, איז עס טאָקע אַז ס'איז בַּעֲתָה און ס'איז אַחֲשֵׁנָה, ווייל דעם זמן אַליין טראָגט מען אַריבער [וזה שאמר הכתוב "בַּעֲתָה" אַחֲשֵׁנָה, כי העת עצמו אחיש אותה].

יב

ונמצא דהגאולה אפשר שתהיה בכל ימות השנה, אבל הוא רק באופן שיתהווה או שליטת המזל של חודש ניסן [או תשרי]. ואחרי שפיר גם דברי המדרש שהגאולה אי אפשר שתהיה רק בניסן, דאפילו כשהוא שלא בניסן יתהווה או ניסן

דאָס קען זיין איז דער פֿשט אַמאָל.

דאָס איז אַמאָל זיכער אַז די גאולה איז [אין] נִסָן, אז דאָס מוז זיין אין נִסָן. [ווייל אין] נִסָן איז דאָ דער זמן וואָס ס'איז שולט, מזל טלה, די כוכבים און דער גאַנצער הילוך [הכוכבים ומזלות], ס'איז דאָך אַלעס תלוי אין הילוך הלבנה און הילוך החמה, די חדשים זענען דאָך תלוי אין די לבנה, אינעם הילוך פונעם זמן. איבערדעם דאָס איז

¹ ומהם בס"ג בא תשי"ג [לשון קדשו קלה, אות סא-סז], ועיין זה גם בס"ג בא תשט"ו, החודש תשט"ו, ותשי"ט, אמור תשכ"ב, ליל ו' דחנוכה תשכ"ח (ודברי יואל לחנוכה אות נז). ובדברי יואל וירא (עמוד שפט) ואתחנן (מהדור"ת עמוד קנא), ועוד.

² בגמרא סנהדרין (צח): רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב בַּעֲתָה (ישעי' ס, כב), וכתיב אַחֲשֵׁנָה (שם). זכו אַחֲשֵׁנָה, לא זכו בַּעֲתָה.

ובנור הקודש על בראשית רבה (צח, ג) האריך לבאר זה בלשון הפסוק אַחֲשֵׁנָה, כי זמן ביאת המשיח תלוי באיזה מזל וכוכב מסויים במערכת השמים, שצריך להיות באותה רגע של הגאולה, ואם יזכו ישראל יגיע הקב"ה את מערכת השמים שיהיה אז אותו מזל הגורם לגאולה, ונמצא שיהיה התחלפות הזמן להקדים ולהחיש הזמן של "בעתה", עיי"ש באריכות גדול, ואכמ"ל.

³ אַמאָל. פירוש: בכל אופן, אַמאָל זיכער.

אַמאָל [זיכער אז] יעדער טאָג קען זיין די גאָלד, איי ס'מוז זיין אין ניסן? דער בורא כל עולמים שטעלט אַראָפּ 'דעם ניסן' דעמאָלטס ווען מ'ברוך, ווען ער וויל ס'זאָל זיין די גאָלד.

(ישוב קושיא ד, ראה להלן באות מא, 10)

איבערדעם זענען די ביידע [ענינים] אמת.

יג

ישוב הקושיות

הקדמה לישוב קושיא א-ב

איבערדעם דאָכט זיך מיר, דאָס קען זיין דער פֿשט [בכפל לשון הפסוק] הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם ראש חֲדָשִׁים, ראשון הוא לָכֵם.

יד

קידוש החודש וקביעות המועדים תלוי בבית דין, ולכן מברכין ביו"ט בלשון מקדש 'ישראל' והזמנים, דישאל הוא דקדשינהו להזמנים

וואָרן לעולם צום קידוש החודש [צריכין בית דין] - מיט דעם איז פֿאַרענטפערט דעם טאָפלטן לשון (קושיא א) - קידוש החודש איז דאָך תלוי בבית דין. ס'שטייט דאָך^ט [ולכן ביו"ט אומרים] מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים. [אום] שבת זאָגט מען מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת, ווייל ס'איז קביעא וקיימא, הקדוש ברוך הוא האָט מקדש געווען דעם שבת, [און] אידן קענען נישט משנה זיין דעם טאָג שבת. אָבער די מועדים זענען דאָך תלוי אין קידוש החודש, [און] ווער מאַכט דעם חודש, די זמנים, - אָתם אפילו שוגגין אפילו מוטעין אפילו מזידין, - דעם איז דאָך תלוי בבית דין, דער קביעות החודש איז תלוי בבית דין. איבערדעם זאָגט מען מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים, דאָס איז דער טעם [וואָס] מ'זאָגט קודם "ישראל", ווייל דורך אידן ווערט דער גאַנצער קידוש הזמן.

טו

ובדרך כלל בכל ר"ח ניסן, נעשה הקביעות על פי בית דין שלמטה, ואפילו בזמננו הוא על ידי שכבר קידשוהו בבית דין שלמטה בימי הלל הנשיא

איבערדעם איז רעכט.

ווייל א יעדער ראש חודש ניסן, איז דורכ'ן קביעות החודש [בבית דין]. הגם אונז זעמיר נישט [מקדש על פי הראייה בזמן הזה], אונז מאַך מיר גאַרנישט, [ווייל] ס'איז נישטאָ

^ט בגמרא פסחים (קז:): אמר רבא אשכחתינא לסבי דפומבדיתא דיתבי וקאמרי בשבתא, בין בצלותא בין בקידושא, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. יומא טבא, בין בצלותא ובין בקידושא, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים וכו'. שבת דקביעא וקיימא, בין בצלותא ובין בקידושא מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. יומא טבא דישאל הוא דקבעי ליה, דקמעברי ירחי וקבעי לַשָּׁנָה, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים.

ובגמרא ביצה (יז:): תני תנא קמיה דרבינא, מקדש ישראל והשבת והזמנים, אמר ליה אטו שבת ישראל מקדשי ליה [פירש'': שְׁקִדְמָת קדושת ישראל לשל שבת, בשלמא זמנים צריך להקדים קדושת ישראל לקדושתן, שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הם, ואילו לא נתקדשו ישראל לא היו קובעים חדשים וקוראין מועדים בבית דין], והא שבת מקדשא וקיימא [מששת ימי בראשית, ואינה תלויה בקביעות דראש חדש], אלא אימא מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים.

^י במשנה ראש השנה (כה:): הרי הוא אומר אָתָּם אָתָּם אָתָּם שלש פעמים [פירש'': שלשה זמנים כתיב אֲשֶׁר תִּקְרָאוּ אֹתָם, בפרשת שור או כשב (אמור כג, ב ד לו), וקרי ביה תִּקְרָאוּ אֹתָם], אָתָּם אפילו שוגגין, אָתָּם אפילו מזידין, אָתָּם אפילו מוטעין.

קיינ [דיינים] סמוכים. [אָבער] האָב מיר דאָך דעם קביעת החודש פון רבי הלל וואָס איז געווען בימי אביי ורבא^א, הלל הנשיא נכדו של רבי^ב, וואָס דעמאָלט האָט ער דאָך געמאַכט בקיבוץ כל חכמי ישראל האָט מען געמאַכט דעם קביעות [החדשים ומועדים לכל השנים], די עיבורים מיט דעם קביעות החדשים ביז [ביאת המשיח], עד ביאת אליהו. אזוי זאָגן דאָך די ראשונים^ג, [אז] מ'האָט עס געמאַכט עד ביאת אליהו, ביז צו ביאת המשיח.

טז

והגם שתקנו חכמינו ז"ל שאין לעשות עיבור השנים על להבא, מכל מקום מחמת אין בריה כשראו שיחבטל הסמיכה, קבעו כל החדשים ומועדים בימי הלל הנשיא, עד שיבוא אליהו ויחדש הסמיכה הגם זיי פלאָגן זיך^ד [דערויף, האיך יכלו לקבוע על שנים הבאות], ווייל די גמרא זאָגט דאָך^ט אז מ'דארף נישט מעביר זיין אויפן צווייטן יאָר, [רק על אותה שנה עצמה]. נאָר אָבער, מחמת פון אין בריה, זיי האָבן געזען [אז] ס'וועט זיך אויסלאָזן [די

^א עיין ברמב"ם (קידוש החודש ה, ג) וז"ל: ומאימתי התחילו כל ישראל לקבץ בחשבון זה, מסוף חכמי תלמוד בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע, אבל בימי חכמי 'משנה' וכן בימי חכמי תלמוד עד ימי אביי ורבא, על קביעת ארץ ישראל היו סומכין [שהיה שם בית דין קבוע שקדשו החודש].

וז"ל הרמב"ן בספר הזכות (השגות על ההי"ף, פ"ד דגיתין): בשנת תר"ע לשטרות [והוא שנת ד' אלפים קי"ט לבריאת העולם] מימי הלל בנו של רבי יהודה הנשיא [השני], בטלה סנהדרין מארץ ישראל ובטלו מומחין ממנה, והוא שתיקן סדר העיבור וקנה שנים וקדש חדשים לדורות.

^ב עיין בספר יוחסין (לרבי אברהם זכות, מאמר ראשון): רבי בכל המשנה וכו', והוא ז' להלל, מזרע המלוכה מצד אמו של הלל, משפטיה בן אביטל אשת דוד המלך וכו'. ובנו רבן גמליאל, ובן בנו יהודה נשיאה שהיה בזמן ר' אמי ור' אסי, ובנו של ר' יהודה נשיאה רבי הלל הנשיא שתיקן העיבור לכל ישראל קודם שתחבטל הסמיכה עד ימי המשיח, והם עשרה דורות, התחילו מהלל וסיימו בהלל.

ועוד שם (במאמר שני): הלל הנשיא, העשירי להלל הזקן, וזה בנו של ר' יהודה הנשיא המחזיק ידי ר' יוחנן ור' אמי וכו'. וזה הלל החסיד, כיון שראה הגלות גברה, היה ירא שיבטלו הסמיכה, ואם ח"ו תחבטל יהיו ישראל בלא ר"ח ומועדים וצום כפור ומצות שופר וסוכה ולולב וערבה ומצה ואיסור חמץ, שכל זה תלוי בקריאת וקידוש ביי"ד העומדים במקום משה ואהרן ע"ה, החדש הזה לכם בידכם תחא מסורה, בא ותקן ברוב חכמתו חשבון העיבור שמצוי בדינו, והמולדות, כמו שהיה מקובל בידו מאבותיו עד דוד המע"ה ועד משה מפי הגבורה, והוא עם בית דינו קידש כל החדשים והמועדות, וסדר הי"ט שנים הפשוטות והמעוברות כפי תקופת רב אדא בענין האביב, שלא יהיה י"ז בניסן שהוא יום העומר אלא בתקופה חדשה של ניסן ואביבות, וכן תקן הדחיות בר"ה בעבור יו"ה כ שלא יבא ביום ו' ויום א', ויום ערבה שלא יבא בשבת, וכן י' שבת וכו', הכל תיקן וקדש עד שיבא משיח צדקנו בן דוד ויבנה בית המקדש. וכל זה סיבב השי"ת ויתעלה, ולו נתכנו עלילות לתת בלבו לעשות זה הדבר, לקיים הכתוב כי לא תשכח מפי זרעו כאשר כתב הרמב"ם ז"ל בספר המצות הקצר שעשה עם הי"ד עקרים למצות. וזה היה בזמן אביי ורבא, וכן כתב ר' שמעון דוראן בפי' האזהרות. ועיין עוד בסדר הדורות (ר"א קי"א וקי"ח, ובסדר תנאים ואמוראים ערך הלל הנשיא).

^ג עיין באורך ברמב"ם (קידוש החודש, פרק ה), ובספר המצות (מ"ע קנב) ובהשגות הרמב"ן (שם, אות ט) ומגילת אסתר (שם), ובספר חינוך (מצוה ד), ובעל המאור (ראש השנה כ:). וע"ע בחידושי הריטב"א (סוכה מג. ד"ה אי הכי) וחידושי הר"ן (סנהדרין יא. ד"ה אין מעברין, ושם ע"ב ד"ה דילמא) ובספר יסוד עולם לתלמיד הרא"ש (מאמר ד, פרק ט). [וחלק מלשון ספר המצות והשגות הרמב"ן מובא להלן בהערה יח].

^ד עיין בהשגות הרמב"ן (המובא להלן בהערה יט) מה שכתב בזה. ○ ועיין בזה במנחת חינוך (מצוה ד, אות ח) וז"ל: והא דאין מעברין לפני ראש השנה אינו מן התורה, דעיבור בלילה וכן בארץ ישראל ילפינן מקראי עיי"ש בגמרא, אבל [בזו] הטעם כרי שלא ישכחו העולם, עיין רש"י, ויש כח ביד חז"ל לעקור העיבור אף דיעבד, כי הכל תלוי בבית דין וכו', אבל אחר זמן שראה הלל בן בנו של רבי יהודה הנשיא שיופסק הסמיכה ויהיה חז"ל המועדים בטלים, עמד ועיבר שנים הרבה עד ביאת גואלינו במהרה בימינו, והמה מעוברים, כי בימי הראיה היתה רק תקנת חז"ל שלא יהיה מעובר, לתקון העולם, ומפני צורך גדול כזה אוקומוהו אדין תורה, על כן עיבר הלל השנים, והם מעוברים, ועיין רמב"ן ספר המצות סימן קנ"ג.

^ט בגמרא סנהדרין (יב). וראש השנה (י:). תנו רבנן, אין מעברין את השנה לפני ראש השנה, ואם עיבורה אינה מעוברת. אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד, ואף על פי כן אין מעברין אלא אדר.

דיינים סמוכים), די סמיכה לאָזט זיך אויס, ס'איז שוין נישט געווען קיין מסומכים, און ס'וועט זיך אויפהערן [דער קידוש החודש בבית דין], ס'ווערט נאָממען הַלְבָּבוֹת, זיי האָבן געזען אז מ'וועט נישט קענען דעם סוד העיבור, [ואם כן] חלילה וועט זיין ביטול המועדים. איבערדעם האָבן זיי דאָס קובע געווען [לכל השנים], פאַר אַין פֿרייה, [וזה נכלל בכלל דרשת] אַתם אפילו שוגגין אפילו מזידין, האָבן זיי עס געמאַכט.

יז

הגם אפילו, ס'שטימט נישט אינגאנצן, תקופת רב אדא מיט תקופת שמואל^{טו}, אזוי ווי זיי זאָגן^{יז}. דעסטוועגן האָבן זיי געמאַכט דעם חשבון [נשעו קביעת החדשים והעיבורים לפי חשבון התקופות והילוך הלבנה].

אַבער אף על פי כן האָבן זיי עס בכח געהאַט צו מאַכן, [כדי] אַז ס'זאָל זיין א דָּבָר קָצוּב [וואס] מ'זאָל זיך נישט קענען טועה זיין. האָבן זיי געמאַכט אזוי לְטוֹבַת הַכָּלָל, [כדי] אויפצוהאַלטן דאָס אידישקייט, דעם קביעות המועדים.

יח

וּיש בזה פלוגתא בין הרמב"ם והרמב"ן, דהרמב"ם סובר שצריך שיהיה איזה קביעות החודש גם עתה, ולכן מוכרח שיהיה תמיד עשרה מישראל בארץ ישראל שמכריזים החודש. אבל הרמב"ן סובר דסני בקידוש החודש של הלל הנשיא ובית דינו, ואין צריך עתה כלום

אין דעם אַליין איז דאָ פלוגתות. דער רמב"ם זאָגט דאָך^{יח}, דעם רמב"ם'ס שיטה איז דאָך [אז] אף על פי כן האַלט

^{טו} בענין שתי החשבונות אלו, עיין ברמב"ם הל' קידוש החודש (ריש פרק ט, ופרק י). והנה תקופת שמואל מובא בגמרא עירובין דף נו. אבל תקופת רב אדא אינה מפורש בש"ס, אלא היא בברייתא שהיה מצוי ביד הראשונים, וכמו שכתב המפרש על הלכות קדוש החודש להרמב"ם (כריש פ"י) שראה בברייתא הנקראת על שמו [של רב אדא]. וענין שני התקופות בקצרה, דלשמואל שנת החמה מתחלקת לארבעה חלקים שוים של צ"א יום וז' שעות ומחצה, וביחד הם שס"ה ימים ורביעי. ולרב אדא השנה הוא שס"ה יום וז' שעות ותתקצ"ז חלקים [מתתר"ף חלקים בשעה] ומ"ח רגעים [מן ע"ו רגעים בכל חלק], וזה פחות מלשמואל. ולרב אדא המחזור של הילוך החמה והלבנה חוזר חלילה בכל י"ט שנים בדיוק, משא"כ לשמואל אינו בדיוק, אבל לשמואל בכל כ"ח שנים חוזר החמה בתקופת ניסן למקום שהיה בעת היצירה.

^{יז} עיין ברמב"ם (קידוש החודש סוף פרק י) ובשו"ת משאת בנימין (סימן קא) ובשיורי כנסת הגדולה (א"ח רכט, טור אות ב) ושו"ת חתם סופר (א"ח סימן נו), ועוד בכ"מ. ועיין בזה בדברי רבינו בליל ד' דחנוכה תשכ"ו (לשון קדשו קסט, אות ל-לב) ושם העתקנו דברי המשאת בנימין והחתם סופר, ואכמ"ל. [נאכל יתכן שכונת רבינו בכאן לענין אחר, ויש לברר עוד].

^{יח} בספר המצוות להרמב"ם (מ"ע קנז): שצונו יתברך לקדש חדשים ולחשב חדשים ושנים, וזו היא מצות קידוש החדש וכו'. שמצוה זו אינה מסורה לכל איש ואיש, כמו שבת בראשית שכל איש ימנה ששה ימים וישבות בשביעי וכו', אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם וזולתי בית דין הגדול לבד ובארץ ישראל לבד. ולכן בטלה ה"ראייה" (של הלבנה) אצלנו היום בהעדר בית דין הגדול, כמו שבטלה הקרבת הקרבנות בהעדר המקדש וכו'. ועד שהחשבון הזה שנמנה אותו היום נודע בו ראשי החדשים והמועדים, אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד, אלא בעת הצורך ובהעדר החכמים מארץ ישראל או אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ, כמו שעשה רבי עקיבא (ברכות סג. יבמות קכב). וכו'. ובכאן שורש גדול מאד משרשי האמונה, לא ידעו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה, וזה שפיתחנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב, לא מפני חשבוננו נקבעו יום טוב בשום פנים, אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב וכו'. ואנחנו אמנם נחשב היום כדי שנזע היום שקבעו הם - רצוני לומר בני ארץ ישראל - בו ראש חודש, כי במלאכה הזאת בעצמה מונין וקובעין היום, לא בראיה, ועל קביעתם נסמך, לא על חשבוננו. אבל חשבוננו הוא לגלוי מילתא, והבן זה מאד. ואני אוסיף לך ביאור, אילו אפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, - חלילה לקל

עס נישט אויס, [נאָר] ס'מוז זיין אין ארץ ישראל מוז זיין יעדן חודש [בשעתו] אידן וואס זענען [דארט], זיי דארפן צו בענטשן ראש חודש, מ'איז קובע דעם חודש, דאָס מוז זיין היינט אויכעט, און בצירוף מיט דעם איז עס, [אבער] פון זיך אַליין קען מען נישט [קובע זיין על להבא].

און דער רמב"ם זאגט אז ניין, ס'פעלט נישט אויס גאָרנישט. וואָרן דעם [מה שמברכין עתה החודש] איז דאָך ממילא גאָרנישט, [ווייל] דעם איז נישט קיין סמוכים. און ס'איז אַלעס נאָר דעם וואָס מ'האָט געמאַכט [בימי הלל הנשיא], די גאַנצע איז נאָר וואָס מ'האָט געמאַכט 'דעמאָלט'.

יט

אבל כל אופן הוא גם עתה רק ע"י הקביעות החודש שכבר עשו הלל הנשיא ובית דין, ונמצא שגם עתה נעשה הכל על פי קביעות בית דין שלמטה, ומתקיים הכתוב החודש הזה "לכם", שתהא מסורה בידיכם

אָבער על כל פנים האָט דאָס א קביעות [חדשים] וואָס מ'האָט געמאַכט [בבית דין], דעם וואָס אונז האָב מיר, הייסט עס אויך דורך אידן, דורכן בית דין. נישט אונז, [נאָר] דעם בית דין פון דעמאָלטס האָט עס געמאַכט. בימי הלל האָבן זיי קובע געוועזן דעם חודש, זיי האָבן קובע געווען די חדשים. [וממילא] איז דאָס אויכעט בכלל מקדש 'ישראל' והזמנים.

מעשות זאת, כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, - ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ. הנה חשבוננו זה לא יעילנו אז כלום בשום פנים, לפי שאין לנו רשות שנחשב בחוצה לארץ ונעבר שנים ונקבע חדשים אלא בתנאים הנזכרים, כמו שבארנו. פי מציון תצא תורה ויברך ה' מירושלם [ישעיה' ב, ג, מִיכָה ד, ב].

ט' בהשגות הרמב"ם לספר המצות (שם) האריך לחלוק העל הרמב"ם בענין זה, ומסיים שם וז"ל: ועם כל זה לפי דבריו בספר הזה שהוא מורה שאפילו בקביעות החשבון צריך שיהיה שם בארץ בית דין, או שיהיה בחוץ לארץ בית דין שנסמך בארץ, בטלו המועדות היום מכמה שנים, שהרי אין בארץ בי"ד נסמך ולא בחוץ לארץ. וכן אפילו לדברינו שגם אנו מצריכין מן התורה בין בראיה בין בחשבון בי"ד של שלשה והן מומחין, והנה היום נגדר בי"ד הזה מכל ישראל. אבל מרפא הקושיא הגדול הזה הוא, שרבי הלל הנשיא בנו של רבי יהודה הנשיא תיקן חשבון העיבור הוא קידוש חדשים ועיבור שנים הראויים להתעבר לפי מנינו עד שיבוא אליהו ז"ל, ונחזור על פי הראיה בבי"ד הגדול והקדוש אמן במהרה בימינו יהיה, שהוא ע"ה ראה שיתבטלו המועדות מפני הפסד הסמיכה כמו שנתבאר לנו קנסות וכל דבר שצריך מומחין, ועמד ותיקן החשבון וקידש ועיבר בו חדשים ושנים עד שיבנה בית המקדש, ולפיכך היא שבטלה הראיה אצלנו, לפי שאין לנו בי"ד הראויין לקבל העדות ולקדש על פיהם וכו'. ועל השואל להקשות מוז שאמר (ר"ה ז) אין מעברין את השנה לפני ר"ה ואם עברוה אינה מעוברת אבל מפני הדוחק מעברין אותה אחר ר"ה מיד, ותשובת זו השאלה, שאין זמן העיבור קבוע להם מן התורה, אין להם אלא שלא יעברו אותה אחר ניסן, דכתיב החודש הזה לכם ראש חדשים, ודרשו (סנהדרין יב, ב) זה ניסן ואין אחר ניסן, אבל לפי שלא היו רגילין בעיבור אלא בקרוב לאדר שנודע להם ענין האביב ופירות האילן, ואם יקדימו להם בשנה הם השנים יבוא הדבר לידי שכתה ושיבוש, מפני זה היה להם תיקון שלא יעברו אותה קודם ר"ה, שמה ישכחו העם ויבואו לזלזל בחמץ בפסח ובמועדות, והתנו שאם עברוה לא תהא מעוברת עד שיחזרו ויגלה חשבונם לעם בזמנו, וכך אמרו חשובין גלווי לא מגלינן, אבל כיון שראה החכם הנזכר בזמנו ביטול המועדות לגמרי אם לא יעשה הקבוע ההוא, וראה תיקון הכל בחשבון הזה אין מקדים ואין מאחר, ושהדבר יותר מוסכם ומקובל על העם בדעתם המועדות בקביעות מאין שיבוש ושינוי, עמד וקידש חדשים ועיבר השנים כולם, לפי שהחשבון בב"ד ההוא הסמוך בארץ הנבחרת כראוי, ואני סבור שאין קידוש החודש מעכב, ולא הצריכו חכמים לומר מקודש מקודם אלא שהוא מצוה או לפרסומי מילתא בעלמא, אבל מכיון שהסכימה דעת בי"ד שיהיה החדש הזה מלא או חסר, קורא אני בו אשר תקראו אותם וכו', אלמא אין קידוש מעכב. וכן אמרו שמצוה לקדש על פי הראיה, ואינו מעכב, והוא כל שכן בעיבור. ומה שאמרו (בבא בתרא קכא) מועדי ה' צריכין מומחין ומועדי ה' צריכין קידוש בי"ד, זהו למצוה, א"נ צריכין בי"ד קאמר לחשוב בהן ולהסכים בהן אם מלאים אם חסרים, ובשנים אם פשוטה או מעוברת, וכן אמרו (ראש השנה ז) שתא מעוברת בחושבנא תליא מילתא, ולפי כל זה נאמר שמשעה שהסכים ר' הלל הנשיא ובית דין על החשבון הזה ותיקן אותו לדורותי בחדשים ובשנים, קורא אני בהם אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם, ועל זה הענין הוא החדשים והמועדות, עד יבוא ויורה צדק לנו.

כ

אמנם כשרוצה הקב"ה להביא החודש ניסן שלא בזמנו להחיש הגאולה, נמצא שהקביעות דניסן שיתהווה או, זה לא נעשה על פי ב"ד שלמטה רק ע"י הקב"ה. וקשה דהלא נמסר קביעות החודש לבית דין, והאידך אפשר לשנות הקביעות מן השמים

אָבער אז ס'וועט זיין 'דער' אופן^כ, למשל, אז ס'וועט זיין די גאולה [בשאר ימות השנה], אז ס'וועט ברויכן זיין אין ניסן און ס'איז נישט ניסן, נאָר דער בורא עולם וועט א'שטעל געבן' דעם חודש ניסן אויף אַן אנדערן זמן, דעם האָבן דאָך זי"כ^{כא} שוין נישט געמאַכט, [נאר] דעם וועט דער בורא כל עולמים טון.

כא

מילא דעם וואָס זיי האָבן דאָך געמאַכט דעם קביעות החדשים כסדרן, אז נאָך שבט [און] אדר, דערנאָכדעם איז ניסן, זיי האָבן דאָך געמאַכט מיט אַזאַ חשבון, [על ידי זה נמצא דשפיר נקבעו החדשים גם כהיום על פי בית דין, ומתקיים החודש הזה "לכם"]. [אבער] דעם וואָס דער בורא כל עולמים וועט שטעלן, דער בורא כל עולמים [אליין, על זה קשה דהלא] ס'שטייט דען דאָך הַחֹדֶשׁ הַזֶּה ["לכם"] אז ס'איז תלוי בבית דין, מ'האָט דאָך דאָ געזאָגט הַחֹדֶשׁ הַזֶּה "לכם", אז ס'איז תלוי בבית דין^{כב}. נו וויאָזוי וועט דאָס קענען זיין, ס'איז דאָך אַזוי געגעבן געוואָרן די מַצָּה אז מ'האָט דאָס איבערגעגעבן פֿאַרן בית דין, [וכשישנה הקב"ה לקבוע ניסן בזמן אחר] דעם האָט דאָך שוין קיינער נישט האָבן געמאַכט [אצל הבית דין].

כב

אבל באמת לא קשה, כי מיד לאחר שתהיה הגאולה ויתגלה אליהו ומשיח, שוב הם יקדשו את החודש למפרע בבית דין שלמטה, כי אליהו הוא מוסמך, וכן יבא או משה רבינו בעצמו, ויתחדש הסמיכה

נאָר וואָס דען, די קשיא איז נישט קשה. זיי האָבן עס נאָר געמאַכט - סיי ווי סיי - נאָר ביז אליהו וועט קומען, ביז ביאת המשיח. [און] ווען אליהו וועט קומען, וועל מיר דאָך האָבן מוסמכים. [שהרי] אליהו אליין איז דאָך א מוסמך [מאחיה השילוני^{כג}. וגם כן] פנחס זה אליהו^{כד} [ונמצא שהוא מוסמך עוד ממשה רבינו]^{כה}. און טאַקע משה רבינו^{כז} אליין [וועט דאך זיין דעמאלסט], ווי דער מדרש זאָגט דאָך^{כז} אז ער [אליהו] וועט מיטנעמען משה רבינו^{כז}. ס'וועט זיין משה ואהרן^{כז}.

^כ כאפון המבואר בנזר הקודש, להחליף את הזמנים.

^{כא} בית דינו של הלל הנשיא.

^{כב} עיין להלן בהערה מ.

^{כג} כמבואר בריש הקדמת הרמב"ם לספר היד, דאליהו קיבל מאחיה השילוני ובית דינו. [ועי"ש שמביא שם כל סדר השתלשלות הקבלה מדור לדור, עד חתימת התלמוד בימי רב אשי].

^{כד} כמבואר בפרק דרבי אליעזר (פרק כט, ופרק מז) וילקוט שמעוני (ר"פ פינחס), ועוד.

^{כה} כמבואר בהקדמת הרמב"ם שם, דאלעזר ופנחס ויהושע, שלשתן קיבלו ממשה. [וראה בלשון החתם סופר המובא להלן].

^{כז} בדברים רבה (עקב ג, יז): אמר ליה הקב"ה, משה חייך, כשם שנתת את נפשך עליהן בעולם הזה, כך לעתיד לבא כשאביא להם את אליהו הנביא, שניכם באין כאחת.

^{כז} כמבואר בגמרא יומא (ה:): ובתוספות פסחים (קיד:). ועיין ביואל משה (א, נה).

און ווי ס'זעט אויס [במדרש]^{כב} וועט דער גאַנצע דור המדבר מיטקומען. וואָרן דעס וואָס משה רבינו איז געבליבן אין די מדבר, איז דאָך נאָר פאַרדעם כדי זיי זאָלן אַלע אויפשטיין תחיית המתים מיט אים אינאיינעם, ווייל ווען ער וועט אויפשטיין וועט ער זיי קענען מיטנעמען די ששים רבוא אידן [של דור המדבר]. ממילא וועלן זיי דאָך מיט אים אויפשטיין, וועט דאָך זיין [גענוג] מוסמכים.

כג

אַזוי ווי זיי זענען מסביר^{כט}, [אז] אליהו וועט קומען מיטן גוף.

און זיי [משה ואהרן] וועלן אויפשטיין [תחיית המתים]. וועלן זיי זיין אַזוי ווי א בית דין [של שלשה].

נישט אַזוי ווי היינט, אליהו, אז ער קומט [אצל ברית מילה] מיטן נפֿש, מיט די נשְׁמָה. איז [דאך] תּוֹרָה לֹא בְּשָׁמַיִם [היא]^ל [נצבים ל, יב].

אַבער לעתיד וועט ער קומען אַזוי ווי ער וועט קומען, מיטן גוף, ער וועט זיך

^{כב} בדברים רבה (ב, ט): כי לא תִּעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה (ואתחנן ג, כו). אמר לו הקב"ה למשה, אם אתה נקבר כאן אצלן, בזכותך הן באין עמך. אמר רבי לוי, למה הדבר דומה, לאחד שנתפזר מעותיו במקום אפילה, אמר אם אומר אני האירו לי שאקבץ מעותי, אין בריה משגחת עלי. מה עשה, נטל זהוב אחד והשליך בתוכם, והתחיל צווח ואומר האירו לי, זהוב אחד היה לי ונפל ממני כאן, והאירו לו. מה עשה, משטל את הזהוב, אמר להן בחייכם המתניו לי שאלקט את המעות, וליקטן, בזכות הזהוב נלקטו המעות. כך אמר לו הקב"ה למשה, אם נקבר אתה אצלם במדבר, הן באים בזכותך, וְאָתָּה בֹא בְּרֹאשׁם' שנאמר (ברכה לג, כא) וַיֵּרָא רֹאשִׁית לֹו וגו' וַיֵּתֵא רֹאשִׁי עִם.

^{כט} בשו"ת חתם סופר (חלק ו, סימן צח) [ומביאו רבינו בכ"מ], שמבאר שם הסוגיא דתחומין למעלה מעשרה שבמסכת עירובין (דף מג, המובא לעיל בהערה גה), ובתוך הדברים (ד"ה ת"ש דהני) כתב שם וז"ל: פשיטא לחכמיו"ל דאין אליהו יכול לבוא אלא מחוץ לתחום, והמובן הפשוט, דהא משמים לארץ מהלך ת"ק שנה (חגיגה יג:), וכן כתב פרי מגדים (א"א רצה, א) עיי"ש וכו', ולעולם אליהו הוא למעלה רחוק ת"ק שנה מהארץ, וחשב הגאון פרי מגדים שזהו התחום דאירינגן הכא. וזה צריך עיון, דהרי כתב תוספות (עירובין סה: ד"ה לימא) דלא שייך שבייתה ותחומין למעלה למטה. ותו דהרי נהגו עלמא במילה לאמרו זה כסא של אליהו זכור לטוב (כמבואר בשו"ע י"ד רסה, יא), וגם מתפללים המוהלים שיעמוד אליהו על ימינם לסמכם, וזה אומרים אותו אפילו בשבת, ולשמעתין הרי אי אפשר לבוא בשבת, משום ספק תחומין למעלה מיו"ד. ובטור ושלחן ערוך (א"ח סימן רצה) איתא דמש"ה מזכיר פיוטים שיש בהם אליהו במוצאי שבת, משום שלא היה אפשר לו לבוא לא בע"ש ולא בשבת מפני תחומין, וגם בפרי מגדים הנ"ל תמה גם במוצאי יו"ט לימא מהאי טעמא ע"ש, ותיקשי לכו"ע ממנהגנו בברית מילה בשבת וי"ט. ○ אבל האמת יורה דרכו, כי מעולם לא עלה אליהו בגופו למעלה מיו"ד טפחים, אך נפרדה נשמתו מגופו שם, והנשמה עולה ומשמש למעלה בין מלאכי שרת, וגופו נתדקק ושורה בגן עדן התחתון בעולם הזה. וביום הבשורה במהרה בימינו תתלבש נשמתו בגוף הקדוש הלו, ואז הוא ככל אדם מחכמי ונביאי ישראל, והוא 'מוסמך' מרבו אחיה השילוני, או ממשה רבינו ע"ה אם הוא 'פנחס', והוא יסמוך את חכמי ישראל, ואז יש לו דין ככל בני ישראל. וכן בכל פעם שמתגלה ומתראה בעולם הזה [לצדיקים], מלוכש בגופו הוה. ○ אך כשמתגלה בנשמתו כמו ביום המילה, אז איננו מחויב במצות, פְּתִיתָם חִפְשִׁי כְּחֵיב (תהלים פ, ו. ע"י שבת ל.). ועוד שיורד ממעלה למטה, לא שייך שם תחומין. וכשמתגלה על אופן זה הרי הוא מלאך, אף על פי שלומד תורה ומגלה דינים, אין לקבוע הלכה על פי דבריו, דהוה ליה רק כמו חלום ורוח נבואה, ואין משגיחין בבת קול (בבא מציעא נט:). אך כשמתגלה בלבוש גופו הרי הוא מגדולי חכמי ישראל, ותשבי יתרץ קושיות ואיבעיות, וְאִלּוּ תִּשְׁקַעוּן (דברים יח, טו), כי מי כמוה מורה.

ועיין עוד במדבר קדמות להחיד"א (מסכת אל"ף אות ל) וז"ל: אליהו הנביא זכור לטוב שהיה מתגלה לתנאים ואמוראים, לא היה בכל בחינותיו, ומשום הכי לא היה פושט הספיקות, ונשארו בתיקו. ולא קשיא מה שהקשה בגלגיל תוס' שהביא רבינו בצלאל בכת"י פ"ק דגיטין, דמאחר דאליהו זכור לטוב שכיב במתיבתא דרבנן מ"ט לא פשט כל דאסתפק להו, ולזה אמרתי אני הדל דלא היה נגלה בכל בחינותיו, וכשבא המשיח במהרה בימינו יתראה פנים בכל בחינותיו, ואז נאמר תשבי יתרץ קושיות ואבעיות, ככתוב בארץ הקטן פתח עינים במנחות. ומצאתי סמך בדברי גורי האר"י זצ"ל וז"ל וזקני הרב חסד לאברהם ז"ל.

^ל כמבואר בגמרא בבא מציעא (נט:).

מתלבש זיין [בגוף], וועט ער זיין אַזוי ווי איינער (פונעם דור), ער וועט זיין אַזוי ווי [איינער] פון די גדולי ישראל בימיו, וועט ער זיין א מוסמך, און א מורה הוראה.

כד

איבערדעם שטייט^{לא} תשבי יתרץ קושיות ואיבעיות, ווייל דעמאלטס וועט ער מברר זיין אַלע הלכות, [און] ער וועט נישט לאָזן קיין ספיקות. אַזוי זעט מען דאָך אין די גמרא^{לב}, און אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ם אויכעט^{לג}.

כה

נו ממילא על כל פנים וועט 'ער' דאך קומען, וועט 'ער' קובע זיין דעם חודש.

כו

ישוב קושיא א-ב (כאופן ראשון)

ובזה יבואר כפל ושינוי לשון הפסוק, דברישא מסתם קבעות החדשים, שנעשה מתחלה ע"י בית דין, ולזה הקדים לומר "לָכֶם" ואח"כ ראש הַחֲדָשִׁים. והסיפא מיירי על הבחינה של חודש הגאולה, שמקודם יהיה נעשה ניסן מן השמים, ואח"כ יקבעוהו בית דין, ולכן נאמר תחלה "ראשון" ואחר כך "לָכֶם"

היצט לאַמיר'זשע זען לפי זה.

ער וועט קומען מיט מוסמכים, וועלן זיי דעמאלטס נאָכדעם קובע זיין דעם חודש ניסן.

אַבער זיי קומען דאָך, זיי קאָנען דאָך נאָר קומען אין ניסן, זאָגט דאָך דער מדרש. קומט אויס אויף דערווייל, אז דער בורא כל עולמים וועט קודם אַראָפּשטעלן דעם ניסן 'אויף דעם אַרֹוּף' אז זיי וועלן קומען. און זיי וועלן קומען, און זיי וועלן 'לַמַּפְרַע' נאכדעם מְקֹדֶשׁ הַחֹדֶשׁ זיין. [ונמצא לבסוף כי] זיי וועלן מקדש זיין החודש, [נאר] הקדוש ברוך הוא וועט עס שוין מאַכן [פון פריער] על שם העתיד.

קומט דאָך אויס, וועט זיין דער "ראשון" פאַרן "לָכֶם", וועט זיין דער "ראשון" - ניסן - וועט זיין קודם מן הַשָּׁמַיִם, און דערנאָכדעם וועט עס זיין "לָכֶם".

^{לא} כמובא בתוספות יו"ט (עדיות ח, ז) דתיקו שאמרו בגמרא היא נותרין תשבי יתרץ קושיות ואבעיות. וכן כתב החיד"א בעין זוכר (ת, לו) בשם ספר הקנה, ובשם הקדמת הרמב"ם על המשנה (כתב יד).

^{לב} דעל כמה ספיקי דיני ממונות, איתא בגמרא (כבא מציעא ג. ועוד כ"מ) הלשון יהא מונח עד שיבא אליהו. והרי דכשיבא יברר הספיקות. ○ ובגמרא מנחות (מה): פרשה זו אליהו עתיד לדורשה. ○ ובגמרא בכורות (לג): שמה יבא אליהו ויטהרנה. ○ ועיין עוד במשנה דעדיות (ח, ז).

^{לג} שהרי הרמב"ם (גזילה ואבדה יג י"ב, מכירה כ, ב, מלוה ולוה טז יא) העתיק להלכה כל אלו הגמרות שאמרו דהדין הוא דיהא מונח עד שיבא אליהו.

ועיין עוד ברמב"ם (מלכים יב, ב) שכתב: יראה מפשוטן של דברי הנביאים, שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישרא ולחכיין לבם, שנאמר הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי גֹו', ואינו בא וכו' אלא לְשׁוֹם שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, שנאמר וְהָשִׁיב לָב אֲבוֹת עַל בָּנִים. ○ וכתב שם בפירוש הרדב"ז: ואני סובר שהוא יסמוך סמוכים בארץ ישראל, כאשר כתבתי בהלכות סנהדרין (ד, יא) עיי"ש. ○ וז"ל הרדב"ז בהל' סנהדרין (ד, יא) בתוך הדברים: שהרי אליהו בא לפני המשיח כמבואר בכתובים ובדברי רז"ל, והרי הוא 'סמוך' ויסמוך אחרים לפני בוא המשיח. ותו דבני ראובן עתידים לבוא ולעשות מלחמות לפני בוא מלך המשיח, ומאן לימא לן שלא יהיה בהן סמוך מפי סמוך, והוא יסמוך אחרים. ותו שאמרו במדרשות שהמשיח יתגלה בגליל ויחזור ויתכסה, ומאן לימא לן שלא יסמוך ב"ד בזמן שיתגלה בתחלה. ואפשר שמתוך קושיות אלו וזולתם לא סמך [הרמב"ם] על מה שכתב בפירוש המשנה, וכתב בפסק 'זהדר צריך הכרע' וכו'. ונראה דזהו הכוונה בלשון רבינו כאן, און אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ם "אויכעט". והיינו דאף הרמב"ם שכתב דעיקר ביאת אליהו הוא לעשות שלום בעולם, וליישר ישראל ולהכין לבם [נאשר לכן העיר עליו הרדב"ז דגם יסמוך סמוכים]. בעל כרחך דסובר גם כן שגם יפשוט כמה ספיקות, וכמו שאמרו בגמרא בכמה ספיקי דינים דיהא מונח עד שיבא אליהו, והעתיקם הרמב"ם לדינא.

איבערדעם איז דאָס ביידע אַמֶת.

כז

דער רמב"ם פֿסק'נט דאָך אין הלכות קידוש הַחודש^ל, אז אפילו אינמיטן חודש האָט געקאָנט דאָס בית דין איינזען [לקדש הַחודש למפרע], זיי זאָלן מקבל עדות זיין און קובע זיין אויף 'למפרע' דעם חודש, אַז 'דעמאָלטס' איז געווען ראש חודש. אפילו מיט וויפיל טאָג אין חודש שפעטער, קענען זיי קובע זיין אויף 'למפרע', אז דער חשבון קומט זיי אויס [אזוי].

כח

איבערהויפט [אז] דאָס קען דאָך טאָקע זיין בו ביום [של ר"ח ניסן, שבו יהיו שתי הענינים], הֵן [אז] דער בורא כל עולמים וועט אָהערשטעלן דעם זמן פון נִסן, און [הֵן אז] גלייך וועט קענען אַראָפּקומען אליהו און משיח, און זיי וועלן קובע הַחודש זיין. אָבער על כל פנים וועט עס קודם זיין מן הַשָּׁמַיִם, איידער דאָס בית דין וועט עס מאַכן, און דערנאָכדעם וועט עס דער בית דין [מקדש הַחודש זיין].

כט

איבערדעם איז דאָ פאַרקערט, איבעראַל איז הקדוש ברוך הוא מסכים על ידם [ל'אחר' שהבית דין קבעוהו].

[ווי] ס'שטייט, ווי דער מדרש זאָגט^ל אַז אין בית דין שלמעלה, מ'פרעגט 'ווען ס'איז ראש השנה, און הקדוש ברוך הוא זאָגט [אני ואתם] נְמַלֵּךְ - וועל מיר זיך באַראָטן - מיטן בית דין שלמטה, אַזוי ווי 'זיי' וועלן קובע זיין ראש חודש.

^ל ברמב"ם (קידוש הַחודש ג, טו-י): בית דין שישבו כל יום שלשים ולא באו עדים, והשכימו בנשף ועיברו את הַחודש כמו שבארנו בפרק זה, ואחר ארבעה או חמשה ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את הַחודש בזמנו שהוא ליל שלשים, ואפילו באו בסוף הַחודש, מאיימין עליהן איום גדול, ומטריפים אותם בשאלות ומטריחין עליהן בבדיקות ומדקדקין בעדותן, ומשתדלין בית דין שלא יקדשו חודש זה, הואיל ויצא שמו מעובר. ואם עמדו העדים בעדותן ונמצאת מכונת, והרי העדים אנשים ונבונים ונחקרה העדות כראוי, מקדשין אותו, וחוזרין ומונין לאותו הַחודש מיום שלשים, הואיל ונראה הִרְחָ בלילו. ואם הוצרכו בית דין להניח חודש זה מעובר כשהיה קודם שיבאו אלו העדים, מניחין, וזה הוא שאמרו מעברין את הַחודש לצורך. ויש מן החכמים הגדולים מי שחולק בדבר זה, ואומר לעולם אין מעברין את הַחודש לצורך, הואיל ובאו עדים מקדשין ואין מאיימין עליהן.

^ל בפסיקתא רבתי (פרשה טו): תני רבי הושיעא, גזרו בית דין למטה ואמרו היום ראש השנה, הקב"ה אומר למלאכי השרת העמידו בימה ויעמדו סניגורים ויעמדו סקפטורים (מלאכי חובה פקידים, קטיגורים), שגזרו בית דין למטן ואמרו היום ראש השנה. ונתהו העדים מלבא, או שנמלכו בית דין להעבירה למחר, הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת העבירו בימה ויעברו סניגורים ויעברו סקפטורים, שגזרו בית דין למטן למחר ראש השנה. ומה טעם, כי חק לַיִשְׂרָאֵל הוא מִשְׁפֵּט לַאֲלֹהִי יַעֲקֹב (תהלים פא, ה), אם אינו חוק לישראל הוא, אינו משפט לאלקי יעקב כביכול. רבי פנחס רבי חלקיהו ברבי סימן אמר, מתכנסים כל מלאכי השרת אצל הקב"ה ואמרו לפניו רבון העולמים אימתי הוא ראש השנה, והוא אומר להם לי אתם שואלים, אני ואתם נשאל לבית דין שלמטן, ומה טעם, כה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו (ואתחנן ד, ז), כשאנו קוראים המועדות אליו, ואין קראינו אלא מועדות, כמה דאת אמר מִקְרָא קֹדֶשׁ (בא יב, טז). רבי קריספא בשם רבי יוחנן, לשעבר אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ (אמור כג, ד), מכאן ואילך אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם (שם). רבי לוי אמר אם קראתם אתם, מוֹעֲדֵי ה', ואם לאו אינם מוֹעֲדֵי ה'. - וכן הוא בירושלמי ראש השנה (פ"א ה"א, דף ע:).

ויעיין עוד בשמות רבה (טו, ב): דבר אחר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבון העולם אימתי אתה עושה את המועדות, שכן כתוב (דניאל ד, יד) בְּגִזְרֹת עִירִין פִּתְגָמָא. אמר להם, אני ואתם נִסְפִּים על מה שישאל גומרין ומעברין את השנה, שנאמר (תהלים נז, ג) אֶקְרָא לַאֲלֹקִים עֲלִיזֹן לָקַל גִּמְרֵ עֲלִי, וכן הוא אומר (אמור כג, ד) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ וגו', אַתֶּם, בין בזמן בין שלא בזמן אין לי מועדות אלא אלו. אמר להם

אפילו מ'האט שוין אַראָפּגעשטעלט די פּסאות ל'משפּט [בראש השנה], אָבער אז בית דין איז נ'מלכו און זיי זענען מ'עבר החדש [לקבוע ראש השנה למחר], איז מען מ'סלק [הכסאות] און מ'שטופט עס אָפּ אויף א טאָג שפעטער.
ס'פירט זיך אַלעס לויטן בית דין שלמטה.

ל

איבערדעם איז ממילא [בדרך כלל] איז קודם, דער החדש הזה איז "לכם" ראש חֲדָשִׁים, שטייט קודם דער "לכם", ווייל דורך זיי ווערט דער ראש חֲדָשִׁים.

לא

אָבער אַמאָל איז פאַרהאַנדן ראשון הוא [ואחר כך] לָכֶם.
איבערדעם שטייט אַ טאָפּלט לשון, ווייל ס'איז אַמאָל אַזוי פאַרהאַנדן אז ס'ברויך [פריער] צו ווערן נִסָן, דער ראשון, און דערנאָך [איז דער] לָכֶם.
און דאָס שמועסט מען ווען די גאולה איז נישט אין חודש נִסָן.

לב

הקדמה לשוב קושיא א-ב (באופן שני)
וכן יש לפרש הסיפא גם לענין כשהגאולה הוא בזמנו בחודש
ניסן, אשר כל חודש זה הוא מסוגל ועלול להגאולה
אָבער קען זיין טאָקע, דעם זעלבן פֿשט קאָן מען זאָגן ווען די גאולה איז טאָקע
אין חודש נִסָן.

לג

מ'האַלט מיר דאָך היינט, מ'גיי מיר אַריין אין חודש נִסָן^ל, איז עס טאָקע ראוי,
איז שוין טאָקע ראוי א יעדער טאָג [בחודש זה] אויף די גאולה, דעמאָלטס [בחודש זה]
איז עס גאָר נאָנט [לזכות להגאולה, ווייל] מ'איז טאָקע אין דעם זמן וואָס ס'איז דערויף
מסוגל.

לד

ובזה יש לפרש לשון הפייט החדש אשר ישועות בו "מקיפות", דהוא מלשון מן המוקף דהיינו סמוך. כי בחודש
זה הישועה קרובה וסמוכה לבא, שאז הוא בזמנו, ואין צריך להתחלפות הזמנים והעתים כדברי הנזר הקודש
איבערדעם קען זיין [לבאר לשון הפייט]^ל החדש אשר ישועות בו "מקיפות".
[דלשון] 'מקיפות' [יש לפרש] ווי ס'שטייט^{לח} (עירובין ל:) לֹא נִחְשָׁד א חֵבֵר אַז עַר אִיז
תוֹרֵם שְׁלֹא מִן 'המוקף'^{לט}. אז דאָס איז מוקף, יעדע זאך וואָס ס'איז נאָנט, הייסט עס א

הקב"ה לישראל, לשעבר היה בידי, שנאמר (תהלים קד, יט) עֲשֵׂה יָרֵחַ למוֹעֲדִים, אבל מכאן ואילך הרי מסתבר
בידכם, ברשותכם, אם אמרתם הן הן, אם אמרתם לאו לאו, מכל מקום יהא החדש הזה לכם, ולא עוד אלא אם
בקשתם לַעֲבֹר את השנה הריני משלים עמכם, לכך כתיב החדש הזה לכם.

^ל כי שבת החודש תשי"ד חל ביום כ"ט אדר שני, ואז במוצאי שבת נכנסו לליל ראש חודש ניסן.

^ל ביוצרות למוסף דהחודש (בברכת מחיה המתים).

^{לח} בגמרא עירובין (ל:) : וליפוש עלה ממקום אחר, לא נחשדו חבריך לתרום שלא מן המוקף.
ועוד שם (לב:) : דתניא האומר לחבירו צא וקלט לך תאנים מתאנתי, אוכל מהן עראי, ומעשֶׁרן ודאי, מלא
לך כלכלה זה תאנים מתאנתי, אוכל מהן עראי ומעשֶׁרן דמאי, במה דברים אמורים בעם הארץ אבל בַּחֲבֵר אוכל
ואינו צריך לעשר, דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר במה דברים אמורים בעם הארץ, אבל בַּחֲבֵר אינו
אוכל עד שיעשר, לפי שלא נחשדו חבריך לתרום שלא מן המוקף.

לשון פון מקיפות. אז ס'איז ווייט איז עס נישט מן המוקף, מן המוקף הייסט אז ס'דערגרייכט, אז ס'איז נאָנט, ס'איז סמוך איינס צו דאָס אַנדערע, הייסט אז ס'איז מוקף.

איבערדעם אין דעם חודש ניסן איז ישועות בו 'מקיפות', איז עס נאָנט, ישועות קרובות לבוא, דער זמן איז מסוגל דערביי, אז מ'זאל מיר די זכיה האָבן ס'זאל זיין דער רצון העליון, מ'זאל די זכיה האָבן מ'זאל קאָנען מערר רחמים זיין [על הגאולה. הַנֶּם יָמִים הַמְּבָרָכִים ווי מ'זאָגט אין פֿייט, ס'קומען די געבענטשטע טעג.

לה

מ'גיי מיר אַריין היצטערט אין געבענטשטע טעג, אין די ימי הגאולה, ימי הישועה.

הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְרַחֵם עַל עַמּוֹ וְעַל אֶרְצוֹ, מ'זאל מיר די זכיה האָבן מ'זאל מיר זען די ישועה. ישועות בו מקיפות, ס'איז טאָקע מן המוקף, ס'איז אַלעס מקיפות.

לו

ישוב קושיא ב (באופן שני)

איבערדעם [אם יהיה הגאולה בניסן ממשי] קאָן אויך זיין דער פֿשט אין דער הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם ראש חֲדָשִׁים.

לז

הקביעות של עתה שנעשה בימי הלל הנשיא, הוא רק ברעבר מחמת אין ברירה, וגם נעשה רק עד שיבוא אליהו ומשיח. ולכן אפילו אם הגאולה תהיה בזמנו בחודש ניסן, גם כן יצטרכו אליהו ומשיח לחזור ולקבוע החודש מחדש בבית דין שלמטה

לאָמיר זען.

זיי האָבן דאָ געמאַכט [בימי הלל הנשיא ובית דינו] דעם קביעות החודש [שיש לנו עתה]. לעולם לכתחילה ברויך מען דאָך דאָס נישט צו מאַכן [על להבא, כי צריך לחדשו בכל חודש בזמנו], נאָר זיי האָבן נישט געזען קיין עצה. מ'האָט עס אָבער נאָר געמאַכט ביז ביאת המשיח.

איבערדעם ווען משיח וועט קומען, און אליהו וועט קומען, וועלן זיי קובע הַחֲדָשׁ זיין, ממילא וועלן זיי דאָך קובע זיין טאָקע דעם זעלבן ניסן "בְּזִמְנוֹ", און לויט ווי איך האָב פריער נאָכגעזאָגט (באות כז) וואָס דער רמב"ם פֿסק'נט אז מ'קען אפילו שפעטער - מיט וויפיל טאָג - אין חודש, קען מען לִמְפָּרַע [מקדש החודש זיין], ממילא וועלן זיי דאָך טאָקע 'דעם' ניסן [שהגאולה תהיה בו] וועלן זיי קובע זיין.

ממילא זייער'ס איז דאָך שטאַרקער [ווי דער קביעות פון הלל הנשיא], וואָרן ס'איז דאָך 'בְּזִמְנוֹ', אין חודש, אין ניסן.

ממילא וועט דאָך דאָס פריערדיגע [קביעות של חודש ניסן] בטל ווערן. דער פריערדיגער קידוש החודש וואָס זיי [הלל ובית דינו] האָבן געמאַכט אויף 'דעם' חודש, וועט דאָך בטל ווערן, וואָרן ס'וועט דאָך עס מאַכן די מוסמכים, אליהו און משיח מיט משה רבינו, און דעם איז דאָך שטאַרקער.

לט פירש רש"י (בערויבין ל): מוקף, סמוך וכו'. שלא מן המוקף, מְדַבֵּר שאינו סמוך לו באותו כלי, דליהוי מיניה וביה.

לח

וממילא גם באופן זה יכנסו תחילה לחודש ניסן שנעשה מאליו על ידי קביעות הלל הנשיא, ושוב יקבעוהו בית דין, ושפיר יתפרש על זה הסיפא דקרא ראשון הוא לְכֶם לְחֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה, במקודם נעשה ראשון ואח"כ יהיה "לכם". דאף שגם מתחלה נעשה בבית דין, אבל בית דין דלעתיד הוא העיקר "לכם", שיהיה בזמנו על ידי המוסמכים

ממילא איז רעכט. וועט מען האָבן דאָך אַריינגעגאַנגען אין "ראשון", און דערנאָך וועט עס ווערן "לכם".

ווייל היצט גיי מיר אַריין על סמך פונעם אַלטן חשבון, אָבער אז דער אייבירשטער וועט העלפן משיח וועט קומען, וועט דאָך 'דער' חשבון בטל ווערן, וועלן זיי דאָך מאַכן אויפדאָסניי א קביעות פון 'דעם' חודש, וועל מיר האָבן אַריינגעגאַנגען אין "ראשון" פאַרן "לכם".

לט

דער עיקר איז [לקדש 'בזמנו', וממילא] 'דער' לְכֶם איז שטאַרקער ווי דער פריערדיגער לְכֶם, וועט הערשט נאָכקומען דער לְכֶם דערנאָכדעם ווען מ'גייט אַריין אין ראשון.

היצט גיי מיר אַריין אין ראשון אויפן פריערדיגן חשבון. אָבער דער חשבון וואָס 'זיי' וועלן ברענגען, דער חשבון לערנט מען דאָך אַרויס פון לְכֶם, [דדרשינן]² אַז ס'איז לְכֶם, מסור בַּיָּדָם. [ולכן] 'דער' וועט זיין שטאַרקער. נאָר אף על פי כן וועט מען דאָך האָבן געווען [שוין פון פריער] אין ראשון, אויפן אַלטן חשבון וואָס ס'איז געווען פריער, [וממילא] וועט 'דער' לְכֶם [של אליהו ומשיח] נאָכקומען שפעטער.

מ

ישוב קושיא א (לאופן השני)

ומטעם זה נאמר הכתוב בכפ"לא, דהרישא מיירי בסתם קביעות החדשים שמתקדש מתחילה בזמנו ע"י בית דין, והסיפא מיירי בחודש הנאולה שקביעות הבית דין יהיה לאחר שכבר נעשה ניסן, ויקדשוהו מחדש למפרע

דאָס קען זיין איז דער פֿשט.

איבערדעם זאָגט ער קודם, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה איז לְכֶם ראש חֻדְשֵׁים, דאָס מיינט מען גאָר אַזוי ווי ס'איז געווען פריער, און אַזוי ווי ס'איז טאַקע היצטערט, [וואָס] מ'גייט אויפן אַלטן חשבון, אויפן פריערדיגן לְכֶם וואָס ס'איז געווען מסור בַּיָּדָם, איבערדעם איז לְכֶם [תחילה, ואח"כ] ראש חֻדְשֵׁים.

[אָבער] דער פסוק האָט דאָ מַרְמֵז געווען, אז מ'האָט צו דערוואַרטן ס'וועט זיין ראשון הוא און דערנאָך הערשט לְכֶם. אז מ'וועט זוכה זיין [צו] דעם ראשון, מ'וועט אַריינגיין אין חודש נִסָּן, היצט ברויך הערשט נאָכקומען דער "לְכֶם" לְחֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה. אז דער בורא עולם וועט העלפן אַז מ'וועל מיר זוכה זיין אין 'דעם' נִסָּן צו ביאת המשיח און אליהו, וועט זיין לְכֶם 'אין' דעם ראשון, איז קודם דער "ראשון", אז ווען מ'גייט אַריין אין ראשון דעם וועט ברענגען דעם לְכֶם, אז זיי וועלן קומען [משיח ואליהו] און מ'וועט קובע זיין די חדשים [בזמנם], איבערדעם איז עס קודם ראשון און דערנאָך לְכֶם. איז ביידע אַמַת, איבערדעם איז ביידע לשונות אַמַת.

² כמבואר בפסיקתא (פרשה טו. ופסיקתא ד"כ ה, יג): ה' החודש הזה "לכם", מסור הוא לכם. אמר ריב"ל, [משל] למלך שהיה לו אורולוגין [מראת השעות], וכיון שעמד בנו מסר לו אורולוגין שלו וכו' [ועיי"ש עוד משלים לזה]. ועיין בזה גם בגמרא ראש השנה (כה:).

מא

הקדמה לשוב קושיא ד

(עד אחר אות נז)

נאָר דעס וואָס איך האָב פריער געזאָגט, איך האָב געברענגט דעם מדרש, וואָס דער מדרש זאָגט [משל למלך שאמר לה סימן] אז דו וועסט מיך זען.
לכאורה איז דאָך א גרויסע קשיא [דהאיך שייך זה בהנמשל] (כדלעיל בקושיא ד).

מב

[קושיא ו]

בלשון הפייט ארבעה ראשי שנים במחזה בארת "זה" מזה לחונה, פירשו שהקב"ה ביאר זה למשה בתורה, כי הקב"ה נקרא "זה" על שם הכתוב "זה" קלי ואנהו. וצ"ב הכוונה להוכיח כאן כינוי זה, על שם הכתוב זה קלי ואנהו.
[והנה] מ'זאג מיר היינט אין פייט, ביי מוסף זאג מיר אין פייט (בברכת מגן אברהם)
ארבעה ראשי שנים במחזה, זאגט מען דאָס לשון בארת "זה מזה" לחונה.
בארת "זה", אזוי זאגט דער מפרש דארט^{מא} דעם פֿשט, וואָס איז דער בארת "זה", ווער איז דער "זה". [וכן מהו שאמר] "מזה" לחונה, וואָס איז דער טייטש.
זאָגט ער [אז] "זה" מיינט מען הקדוש ברוך הוא, על שם [הכתוב] "זה" קלי ואנהו (בשלח טו, ב), [און] "מזה" מיינט מען [די תורה, על שם הכתוב] לחת פתבים משני עבריהם "מזה ומזה" הם פתבים [תשא לב, טו], "לחונה" מיינט מען משה רבינו. [ופירושו כי] דער בורא כל עולמים האט דאָס מגלה געווען [בתורה למשה, וזהו שאמר] בארת זה מזה, אזוי טייטשט ער דארטן דער מפרש אז דאָס איז דער פֿשט.
נאָר על כל פנים פארוואָס ער רופט אן דייקא [על שם] "זה" קלי ואנהו.

מג

[המשך הקדמה לשוב קושיא ד, ו]

כפסוק זה קלי ואנהו, דרשו כי ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא, כי ראו אז הכל התנלות אלקות במדרגה גבוהה, וזה נקרא בלשון "זה", דהוא מורה על התנלות וכמראה באצבע [נאָר] לעולם איז דאָך אזוי.
דער אמת, לעולם שטייט^{מב} ראתה שפחה בים מה שלא ראה יחזקאל הנביא.
"זה" האבן אידן [געזאָגט], זיי האָבן געזאָגט "זה" קלי, [ואפילו] עבריים שבמעי אמן^{מג} האָבן געזאָגט "זה" קלי ואנהו.

^{מא} בפירוש הגדפס בסידור תפלה ישרה (הוא פירוש מטה לוי לבעל המחבר סידור זה): ארבעה, הקב"ה הראה למשה כנבואה ארבעה ראשי השנים. בארת זה [מזה], הקב"ה שנקרא "זה" קלי, ביאר בתורה שכתוב בה "מזה" ומזה הם פתבים. לחונה, זה משה. פירוש הקב"ה ביאר בתורה למשה אלו ארבע ראשי השנים.

^{מב} במכילתא בשלח (שירה, פרשה ג): מנין אתה אומר שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וכל שאר הנביאים, שנאמר בהם (הושע יב, יא) וביד הנביאים אדמה, וכתוב (יחזקאל א, א) נפתחו השמים ואראה מראות אלקים. משל למלך בשר ודם שבא למדינה, ועליו צפירה מקיפתו וגבורים מימינו ומשמאלו וחיילות מלפניו ומלאחרי, הכל שואלין אי זהו המלך, מפני שהוא בשר ודם כמותם. אבל כשנגלה הקב"ה על הים לא שאל אחד מהם לשאול אי זהו המלך, אבל כשראוהו הכירוהו ופתחו כולן ואמרו זה קלי ואנהו.

^{מג} כמבואר בגמרא סוטה (ל: לא): דרש רבי יוסי הגלילי, בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה, עולל מוטל על ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו, כיון שראו את השכינה עולל הגביה צוארו ותינוק שמת דד מפיו ואמרו זה קלי ואנהו, שנאמר (תהלים ח, ג) מפי עוללים וינקים יספת עז. והיה רבי מאיר אומר, מנין שאפילו עובדים שבמעי אמן אמרו שירה, שנאמר (שם סח, כז): במקהלות ברכו אלקים ה' ממקור ישראֵל [פירש"י: במקהלות. כשנהלו על הים: ממקור. אף אותם שבמקור].

מד

וכמו כן לעתיד יהיה גודל התגלות אלקות בבחינת "זה", וכמאמר הכתוב ואמר ביום ההוא אלקינו "זה" [און] לעתיד וועל מיר אונז דאָס אויך זאָגן [בלשון "זה", וכדכתיב] (ישעי' כה, ט) ואמר ביום ההוא הנה אלקינו "זה", זאָגט דער פסוק אזוי. [והכוונה כי] ס'וועט זיין א התגלות אלקות, יעדער וועט זען.

מה

והנה עד ההתגלות שראו בקריעת ים סוף [או במתן תורה], עדיין לא ידעו בבירור שהגאולה היתה מאת הקב"ה. וכמובאר בגמרא בבבא בריא דהפסוק וידעתם כי אני ה' אלקיכם "המוציא" אתכם, דבעודם במצרים אמר להם הקב"ה שלאחר היציאה אעשה לכם דבר שעל ידי זה תדעו שאני הוא שהוצאתי אתכם

איבערדעם, לעולם טאָקע [עד קריעת ים סוף עדיין לא ידעו בבירור שהגאולה בא מאת הקב"ה, ווי] מ'זעה מיר ס'שטייט [וידעתם כי אני ה' אלקיכם "המוציא" אתכם] (וארא ו, ז), ווי די גמרא זאָגט^{מב} ביי [נוסח ברכת] ה'מוציא, [אז] ה'מוציא איז טייטש לשעבר, איבערדעם זאָגט מען 'המוציא' להם, [דהוא לשון] לשעבר.

זאָגט די גמרא דאָרט, איך זעה [דאָך כי בעודם] אין מצרים שטייט דאָך נאָך "המוציא", [און] אז ס'איז טייטש לשעבר [א"כ קשה שהרי] דאָס איז דאָך נאָך געווען פאַר' דעם.

ענטפערט די גמרא, זאָגט די גמרא [אז] דער פֿשט איז [אין פסוק], פֿד אפיקנא יתכון ווען איך וועל ענק ארויסציען, אַעביד לכו מילתא דתדעון דאָנא הוא דאפיק יתכון. דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט וידעתם כי אני ה' אלקיכם "המוציא" אתכם, [אז] נאך יציאת מצרים וועט זיין אזאך וואס] דעמאלטס וועט עטס וויסן אז 'איך' האָב עס געטון.

מו

ורואין מזה כי אף לאחר כל האותות והמופתים גלויים שהיו בעת יציאת מצרים, עדיין לא היה להם ידיעה ברורה שהוא מהקב"ה. וכמו שמבאר הרמב"ם בזה כי סוף סוף אין להאמין ולסמוך על אותות ומופתים בלבד, כי אולי יש דברים בגו, דאפשר לעשות מופתים ע"י כישוף וכדומה, וכמו שחשב גם פרעה ועבדיו מתחילה

זעט אויס [אז אפילו נאָך] די גאַנצע נסים פון יציאת מצרים, וועט מען נאָך אלץ נישט וויסן [בברירות] אז הקדוש ברוך הוא האָט עס זיי געטון, ס'וועט נישט זיין דעם התגלות. [זעט מען] ס'איז נישט געווען [נאָך] דעם התגלות [בשעת יציאת מצרים].

ס'איז טאָקע מ'האָט געזען אותות ומופתים, [אָבער אויף] אותות ומופתים זאָגט [דאָך] דער רמב"ם^{מה} קען מען נישט וויסן קיינמאָל [אם הוא מהקב"ה, שהרי] אפשר איז עס גאָר כְּשֵׁפִים אָדער כדומה^{מז}.

^{מב} בגמרא ברכות (לח): על הפת וכו'. תנו רבנן מה הוא אומר, ה'מוציא להם מן הארץ. רבי נחמיה אומר, מוציא וכו'. רבנן סברי ה'מוציא דאפיק משמע, דכתיב (עקב ח, טו) ה'מוציא לך מים מצור החלמיש [ונכבר הוציא], ורבי נחמיה סבר ה'מוציא דמפיק משמע [שעתיד להוציא], שנאמר (וארא ו, ז) ה'מוציא אתכם מתחת סבלות מצרים [וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצא]. ורבנן, ההוא הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל, פֿד מפיקנא לכו עבידנא לכו מילתא כי היכי דידיעיתו דאָנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים [שאני הוא שהוצאתי אתכם], דכתיב (שם) וידעתם כי אני ה' אלקיכם ה'מוציא [אתכם מתחת סבלות מצרים].

^{מז} ברמב"ם (יסודי התורה ח, א-ב): משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהאמין על פי האותות יש בלבד דופי, שאפשר שיעשה האות בלֵט וְכִשּׁוּף. אלא כל האותות שעשה משה במדבר, לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה. היה צריך להשקיע את המצריים, קרע את הים והצלילן בחוכו. צרכנו לְמִזּוֹן, הוריד לנו את הַמָּן וכו', וכן שאר כל האותות. ○ ובמה האמינו בו, במעמד הר סיני, שעניינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש וההקלות והלפידים, והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אלינו ואנו שומעים משה משה לֵךְ אִמּוֹר להן כך וכך וכו'. ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הַרְאָה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי, שנאמר (יתרו יט, ט) הנה אנכי בא אליך בעב העֵנָן בְּעִבּוֹר יָשִׁמְעֶךָ בְּדַבָּר עֵמָךְ וגם כך יאמינו לעולם, מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה. נמצאו

[וכמו שמצינו כי פרעה ועבדיו] זיי האָבן דאָך חושד געווען משה ואהרן אויכעט [שהם עושים בכישוף].

[און] אפילו [במכת כנים] ווען זיי האָבן שוין געזאָגט אַצבע אַלקים היא (וארא ח, טו), שטייט דאָך אויך^מ האָבן זיי געקלערט אפשר, האָבן זיי נאָך אַלץ געקלערט אפשר איז ער א גרעסערער מְכַשֵּׁף, ער פאַרשטייט בעסער פון זיי, [און פאַרדעם] קענען זיי נישט קומען דערויף [החרטומי מצרים].

מח

וכן רואין במדרש, שנתיראו בני ישראל לשמוע למשה ולאהרן לצאת ממצרים, אף לאחר שעשו האותות ומופתים במצרים, ער שלא שמעו מן סרח בת אשר את הסימן המקובל מעיקב ומיוסף על הגואל האומי, שהוא אמירת פִּקְדֵי פִקְדֵי

און זיי [אידן] האָבן דאָך טאַקע מוֹרָא געהאַט צו גיין [פון מַצְרַיִם], נאָר [וועגן] דער סימן [המקובל הוא ששמעו למשה לצאת].

אלו ששולח להן, הם העדים על נבואתו שהיא אמת, ואינו צריך לעשות להן אות אחר, שהם והוא עדים בדבר, כשני עדים שראו דבר אחד ביחד, שכל אחד מהן עד לחבירו שהוא אומר אמת, ואין אחד מהן צריך להביא ראיה לחבירו, כך משה רבינו כל ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני ואינו צריך לעשות להם אות. וזהו שאמר לו הקב"ה בתחילת נבואתו בעת שנתן לו האותות לעשות במצרים ואמר לו וְשָׁמְעוּ לְקֶלֶךָ (שמות ג, יח), ידע משה רבינו שהמאמין על פי האותות יש בלבבו דופי ומהרהר ומחשב, והיה נשמת מלילך ואמר וְהָן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי (שם ד, א), עד שהודיעו הקב"ה שאלו האותות אינן אלא עד שִׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, ואחר שִׁיֵּצְאוּ וְעָמְדוּ עַל הַהָר הַזֶּה יִסְמְלֶךָ הַרְהוֹר שמהרהרין אחריו, שאני נותן לך כאן אות שִׁידְעוּ שאני שלחתך באמת מתחילה ולא ישאר בלבם הרהור, והוא שהכתוב אומר (שם ג, יב) וְהָן לֹךְ הָאֵת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֶיךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה. נמצאת אומר שכל נביא שיעמוד אחר משה רבינו, אין אנו מאמינים בו מפני האות לבד כדי שנאמר אם יעשה אות נשמע לו לכל מה שיאמר, אלא מפני המצוה שצוה משה בתורה, ואמר אם נתן אות אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן (דברים יח, טו), כמו שצונו לחתוך הדבר על פי שְׁנַיִם עֵדִים (שם יז, ו), ואף על פי שאין אנו יודעים אם העידו אמת אם שָׁקֶר, כך מצוה לשמוע מזה הנביא אע"פ שאין אנו יודעים אם האות אמת או בְּכִשּׁוּף וְלֹט וכו'. [ועיין עוד בזה בהקדמת ספר החינוך].

^מ והרמב"ם כתב שעיקר האמונה היה אחר כך בשעת מתן תורה, שאז ראו התגלות כבודו יתברך ושבתר במשה נביאו. וכמו כן תפרש זה על ענין ההתגלות שהיה בשעת קריעת ים סוף, כי בגמרא לא מבואר אם הא דעבידנא לכו מילתא קאי על קריעת ים סוף או על מתן תורה, וכמו שמבאר רבינו להלן באות נה. [ולכן בדרושי רבינו לפעמים מבארו על ענין קריעת ים סוף, ולפעמים על ענין מתן תורה וכדברי הרמב"ם. ועיין להלן בהערה נג שציננו כמה דרושים שהאריך רבינו בבואור דבריו, והגמרא ברוכק על פי דברי הרמב"ם אלו].

^מ באבן עזרא וארא (ח, טו): וַיֵּאמְרוּ [הַחֲרַטְמִים אֶל פְּרָעָה אַצְבַּע אֱלֹקִים הִיא]. בעבור שראו שעשו כמעשה אהרן בדבר התנין, גם במכת הדם והצפרדע, ולא יכלו עתה לעשות כאשר עשה אהרן, אמרו לפרעה לא באה זאת המכה בעבור ישראל לשלחם, רק מכת 'אלקים' היא, כפי מערכת הכוכבים על מזל ארץ מצרים. כי כבר פרשתי כי פרעה לא פָּחַשׁ הבורא, רק השם שהזכיר לו משה. וזה כדרך (שמואל א, ו, ט) כִּי לֹא יָדָו נִגְעָה בְּנוּ מִקְרָה הוּא הִיָּה לָנוּ מִן הַשָּׁמַיִם, על כן חֲזַק לָב פרעה. ואשר יִחָזַק זה הפירוש, שאמרו אַצְבַּע 'אלקים' היא, ולא אמרו אצבע ה' שהיא אלקי ישראל, כאשר אמר פרעה במכת הצפרדעים (ח, ד) הִנֵּיתִירוּ אֵל ה', וזה השם הזכיר במכות האחרונות. ועוד כי משה אמר לפרעה דָּבָר מַכַּת הַיָּאוֹר לִפְנֵי הַיּוֹתָה, וככה מכת הצפרדעים, ולא הזכיר לו בתחלה מכת הכנים. [ועיין עוד ברמב"ן שם, שחולק עליו בזה].

וד"ל רבינו בס"ג וארא תשט"ז (לשון קדשו רכב, אות כ-כ): אין פסוק זעט אויס אז זיי האָבן דעמאַלטס [באות המטה שנהפך לתנין] אויך נישט מודה געווען. ביז צו ביי כנים שטייט [וַיֵּאמְרוּ הַחֲרַטְמִים אֶל פְּרָעָה] אַצְבַּע אֱלֹקִים הִיא, [ונפירשו כחז"ל] (סנהדרין סו:): וייל אין הַשֵּׁד שוֹלֵט עַל בְּרִיָּה פְחוּתָה [מפשעוֹתָה, האָבן זיי געזאָגט] אַצְבַּע אֱלֹקִים, האָט ער מודה געווען. ○ און דער אמת האָט ער דאָך ווייטער [אויך] נישט מודה געווען [אף לאחר מכת כנים, כדכתיב גם שם] וַיִּחָזַק לָב פְּרָעָה. מסתמא [ווייל] ער האָט געקלערט אז ער [משה] איז א גרעסערער מְכַשֵּׁף ווי די חרטומים, [ולכן יכל לעשות אף] וואָס זיי קענען נישט. ○ דער אבן עזרא זאָגט דאָך גאָר [אפילו במכת כנים, כין] אַצְבַּע אֱלֹקִים הִיא איז נישט טייטש [דהוא מהקב"ה], נאָר ס'מיינט גאָר אז ס'איז פון די מַעֲרַכַת הַשָּׁמַיִם, זיי ווערן דאָך אויך אָנגערופן אֱלֹקִים, די מַצְלוֹת. זיי האָבן אָנגעהאַנגען אז ס'איז פון די מַעֲרַכַת הַשָּׁמַיִם. אָבער זיי האָבן דעמאַלטס אויך נישט געמיינט [צו זאָגן] ס'איז פונעם באַשעפער, ווען זיי האָבן געזאָגט אַצְבַּע אֱלֹקִים. אזוי לערנט פֿאַשט דער אבן עזרא. ○ אָבער ער לֹא פֿנים 'דערפרער' (קודם מכת כנים) אַודאי נישט, ביי די אַלע [אותות ומכות], איבערהויפט ביי דעם שטעקן מיטן נָחַשׁ, ביי דעם גאַנצן ענין.

זיי האָבן געפרעגט [פון] סָרַח בַּת אֲשֵׁר, אַזוי ווי ס'שטייט אין פרקי דרבי אליעזר^מ, אז דער סימן איז געווען פֿקֶד פֿקֶדתי, האָט זי געגעבן א סימן [אז] דער וואָס ער וועט זאָגן פֿקֶד פֿקֶדתי, דער וועט זיין דער גואל.
[אבל בלא זה היו מתיירים ישראל], זיי האבן זיך נישט געוואלט פארלאזן [על אות ומופת בלבד], מ'האָט מוֹרָא געהאַט צו גיין [בלא סימן המקובל שהוא גואל אמת].

מט

וכל זה מפני שנתייראו שמא אינו גאולה אמת, שאז הוא עון חמור וסכנה גדולה לצאת מעצמם מן הגלות, וכמו שהיה בבני אפרים שיצאו קודם הזמן. ולכן לא רצו להאמין בלא סימן המקובל, אף לצדיקים גמורים כמשה ואהרן הגם מ'האָט נישט פארלאנגט פון זיי גאָרנישט, נאָר אז זיי זאָלן גיין, ער האָט 'עפעס אַנדערש' נישט פארלאנגט פון אידן, ער האָט זיי נישט געבעטן גאָרנישט אז זיי זאָלן לוחם זיין, אז זיי זאָלן [עפעס] טון, ער האָט זיי נאָר געוואלט אַרויסציען, [און] ער האָט געזאָגט 'ער' וועט טון אַלעס, הקדוש ברוך הוא וועט ווייזן אותות ומופְתִים, וְשִׁלַּחְתִּי אֶת יְדֵי וְהִפִּיתִי אֶת מְצָרִים בְּכָל נְפִלְאֹתִי (שמות ג, כ), משה רבינו איז געקומען זאָגן 'ער' וועט אַלדינגס טון דורך השם יתברך, [און] 'השם יתברך' וועט אַלדינגס טון, [מיט] אותות ומופְתִים גְלוּיִים, זיי האָבן גאָרנישט פארלאנגט [מבני ישראל שיעשו בעצמם. אבער] פונדעסטוועגן האָבן אידן מוֹרָא געהאַט, וְלֹא שָׁמְעוּ, זיי האָבן נישט געוואלט צוהערן, זיי האָבן מוֹרָא געהאַט צו גיין.

[והטעם] ווייל פשוט [צו] גיין אַליין פונעם גְלוּת, זיך פארשאפן א חירות אַליין, אפילו ס'איז דאָ אותות ומופְתִים גְלוּיִים, די עֶשֶׂר מִכּוֹת און אלעס, [נאָך אַלץ] האָבן זיי מוֹרָא געהאַט 'טאָמער'^{מט} איז עס נישט דער רעכטער גואל, [און] טאָמער איז עס ליגענט, דעמאלט איז עס חלילה איז עס א גרויסע צָרָה, אַזוי ווי ס'איז געווען ביי די בְּנֵי אֶפְרַיִם [כשדחקו לצאת ממצרים לפני זמנן], און אַזוי ווי די אַלע זאָכן, אַזוי ווי די אַלע גאולות שֶׁל שָׁקָרִי.

^{מח} בפרקי דרבי אליעזר (פרק מז): רבי אליעזר אומר, חמש אותיות שנכפלו בתורה באותיות, כולם בסוד הגאולה וכו'. וכולם לא נמסרו האותיות אלא לאברהם אבינו, ואברהם מסרן ליצחק, ויצחק מסרן ליעקב, ויעקב מסרן ליוסף, ויוסף מסרן לאחיו וכו'. וְאֲשֶׁר בֶּן יַעֲקֹב מָסַר סוד הגאולה לְסָרַח בַּת אֲשֵׁר. – וכשבא משה ואהרן אצל זקני ישראל, ועשו האותות לעיניהם, הלכו זקני ישראל אצל זקנתם סָרַח בַּת אֲשֵׁר, ואמרו לה בא איש ועשה "אותות" לעינינו כך וכך, אמרה להם אין באותות האלו ממש. אמרו לה, והלא אמר לנו פֿקֶד פֿקֶדתי אֶתְכֶם, אמרה להם הוא האיש שעתיד לגאול את ישראל במצרים, שכן שמעתי מאבא פֿי"ה ופֿי"ה, שנאמר (ויחי ג, כד-ה) פֿקֶד פֿקֶד. מיד האמינו העם באלקים ובמשה, שנאמר (ד, לא) וַיֵּאמְרוּ הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי 'פֿקֶד' ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ועיין עוד בשמות רבה (ה, יג): וַיַּעַשׂ הָאֱלֹהִים לְעֵינֵי הָעָם (ד, ל), כמה שאמר למעלה. וַיֵּאמְרוּ הָעָם (שם, לא), עשו כמו שאמר הקב"ה (ג, יח) וַיִּשְׁמְעוּ לְקֹלָּךְ, יכול לא האמינו עד שראו האותות, לא, אלא וישמעו כי פֿקֶד ה' (ד, לא), על השמועה האמינו, ולא על ראיית האותות. ובמה האמינו, על סימן הפקידה שאמר להם, שכן היה מסורת בידם מיעקב, שיעקב מסר את הסוד ליוסף, ויוסף לאחיו, ואשר בן יעקב מסר את הסוד לסָרַח בתו, ועדיין היתה היא קיימת, וכך אמר לה כל גואל שיבא ויאמר לְבָנִי "פֿקֶד פֿקֶדתי אֶתְכֶם", הוא גואל שֶׁל אֶמֶת. כיון שבא משה ואמר פֿקֶד פֿקֶדתי אתכם, מיד ויאמרו הָעָם, במה האמינו, כי שמעו 'מפקידה', הלא הוא דכתיב כי 'פֿקֶד' ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנֵיָם וַיִּקְדוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ, וַיִּקְדוּ עַל הַפִּקְדִּיהָ, וַיִּשְׁתַּחֲוּ עַל כִּי רָאָה אֶת עֲנֵיָם.

^{מט} טאָמער. פירוש: אפשר, שמא.

^י וז"ל רבינו ביואל משה (א, מח): ובפרקי דרבי אליעזר סוד הגאולה במצרים נמסר לסָרַח בת אשר וכו' יעיי"ש. והובא זה בקצרה בתוספות סוטה (ג, א), וכתבו לפי שכבר נכשלו על ידי בני אפרים שיצאו לפני הקץ, לכן הלכו להתיעץ. ומבואר מזה שאף משה ואהרן שהשכינה שורה על פניהם ועשו כל האותות לעיניהם, עם כל זאת אמרה סָרַח שאין בהם ממש, עד ששמעה הסימן המקובל מהאבות. והלא לא אמרו להם משה ואהרן שיעשו מלחמה נגד המצריים או שום פעולה אחרת, אלא באו בשליחות מהקב"ה שישלח מכות נפלאות על

ג

וכל שכן שאין שבדבר הבא רק ע"י רשעים ואפיקורסים, מי שאמונתו שלימה אין להתפעל מזה כלל [און אוודאי פון דעם] איז דאך קיין רעדע נישט, ווען ס'קומט פון רשעים, לא עלינו פון אפיקורסים, איז נישטאָ וואָס צו קלערן [שיהא שייך בזה איזה ענין של גאולה, אפילו בספק].

ווער ס'איז חלילה [חושב כך], ווער ס'האָט חלילה עפעס א אמונה [דערין], דער איז דאָך זיכער אינגאנצן נתפס למינות, ה' ישמרנו.

נא

נאָר אפילו [ווען ס'קומט] דורך צדיקים גמורים, [און] גאָר דורך משה ואהרן, האָבן זיי מוֹרָא געהאַט 'אפשר' איז עס נאָך נישט קלאָר, איז עס נישט אינגאנצן 'ריין'. האָבן זיי מוֹרָא געהאַט [עד שלא בירור הדבר בסימן המקובל].

נב

והנה גם לאחר ששמעו סימן המקובל, הועיל זה שכבר הותר להם לשמוע למשה ולצאת ממצרים. אבל מ"מ עדיין לא היה להם הידיעה ברורה בלי שום הרהור, וכמבואר לעיל מהגמרא וברמב"ם

נאָר דער סימן איז געווען, האָט סָרַח בַּת אֲשֵׁר מְגַלָּה געווען, [און] זי איז מְקוּבָּל געווען פון יוסף הצדיק און פון יעקב אבינו, אז ווער ס'וועט זאָגן פֶּקֶד פֶּקֶדְתִּי [הוא הגואל האמיתי].

אַז די קִבְלָה איז אַזוי געווען, האָט מען געוואוסט זיכער אז השם יתברך היט אָפֿט^{נא} [דעם סימן, און] ס'וועט קיינער נישט זאָגן פֶּקֶד פֶּקֶדְתִּי [רק הגואל האמיתי]. ביי דעם פֶּרֶט האָט מען זיי צוגענומען די בַּחֲרִיָּה אז קיינער האָט נישט [געזאָגט, און] אפילו ווען ס'העט געוואָלט עמיצער האָט ער נישט 'געקענט' זאָגן פֶּקֶד פֶּקֶדְתִּי, ווייל דעם איז געבליבן בִּקְבָּלָה [לסימן הגאולה], השם יתברך האָט דאָס געגעבן [דעם סימן, אַזוי ווי] יעקב אבינו האָט דאָס מְגַלָּה געוועזן עַל פִּי נְבוֹאָה, ער האָט דאָס געזאָגט אז ווער ס'וועט 'דאָס' זאָגן דער איז דער גוֹאֵל, האָבן זיי זיך פֶּאַרלֹאָזט אויפן סימן.

נג

על כל פנים האָבן זיי דאָך שוין געמעגט גיין, אז ס'איז אַזוי געווען די קִבְלָה. אָבער קיין ידיעה [ברורה] האָבן זיי נאָך אַלץ נישט געהאַט [אז ס'איז] פון השם יתברך.

נד

ולזה אמר להם הקב"ה, שלאחר יציאת מצרים יעשה להם התגלות, שמוה ידעו בידעה ברורה שאין אחריה הרהור, כי הגאולה היתה מאת הקב"ה

נאָר וואָס'זשע דען, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט [וידעתם] כי אני ה' המוציא

המצרים, ועל ידי זה הוא בעצמו ישלח אותם אחר כך, כמבואר בקרא, ואם כן אין לך ראייה גדולה מזו לאמת דבריהם, עם כל זה אמרה שלא להאמין בגאולה, מפחד מכשול של יציאה לפני הקץ. ואין לנו בזה דרך אחר אלא מה שמקובל מקדמאי, לא זולת וכו'.

^{נא} כמבואר ברמב"ן שמות (ג, יח) שהביא בשם חז"ל ורש"י הסימן דפקוד פקדתי, ואח"כ כתב: ויש עליך לשאול, ומניין להם שיאמינו, שמה שמע משה במסורת הזאת כמותם. ויש לומר, כך קבלו מיוסף ששמע מפי הנביא אביהם, שהראשון שיבא ויאמר להם בלשון הזה הוא יהיה הגואל אותם, גלוי וידוע לפני הקב"ה שלא יבא אדם ויכנס בהם, בכך הבטיחם.

ויעיין בזה בדברי רבינו בס"ג החודש תשי"ג, לך תשי"ד, במדבר תשי"ד, שמות תשכ"ז, ויגש תשכ"ז, שמות תשכ"ז, ובעל הגאולה ועה"ת (סימן לא-לב), ועוד.

אתכם], ווען מ'וועט דיך אויסלייזן, ווען מ'וועט אַרויסגיין, וועט מען האָבן [אויך] א ידיעה [ברורה, כי הקב"ה הוא שהוציא אותם].

נה

ובגמרא לא מבואר, אם ידיעה זו היתה בשעת מתן תורה, או אף קודם לזה בשעת קריעת סוף וואָס די ידיעה איז? שטייט נישט אין די גמרא²². נאָר עבִידִנָא לכו 'מילתא'. צי דער פֿשט איז ביי קריעת ים סוף, [ווען] מ'האָט געזאָגט זֶה קְלִי וְאֲנֹהּ, אַז מ'האָט געזען [גילוי שכינתו]. אַזוי ווי דעס מָשָׁל דארט [במדרש הנזכר, לענין גאולה העתידה, שאם 'תראו אותי' תדעו שאני בא].

צי איז דער פֿשט ביי מתן תורה, וואָס אידן האָבן 'געזען', אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם [יתרו כ, יט], [און] מ'האָט 'געהערט' אַנְכִי ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם²³.

נו

אבל על כל פנים מלבד הסימן המקובל, היה להם עוד התגלות גדול לידע שהכל הוא מהקב"ה על כל פנים ס'איז געווען אַן הַתְּגָלוֹת, [און] דאָס איז געווען שפּעטער הערשט [לאחר שכבר יצאו ממצרים]. און דערווייל [בעודם במצרים, רק שמעו לצאת] מיטן סימן [דאמירת פקד קדתי].

נז

התחלת ישוב קושיא ד
והנה כמו כן יהיה בגאולה העתידה, כי מלבד סימני הגאולה יהיה גודל התגלות אלקות, לידע שהגאולה הוא מהקב"ה

אַזוי [איז ביי] די גאולה העתידה בלי ספק.
אָדער ס'וועט זיין - זעט אויס - גאָר מיט [אַן] הַתְּגָלוֹת.
אָדער ס'וועט אפֿירקומען דער סימן, די קבלה.

נח

ס'איז דאָך נישט אַנדערש ווי אין מִצְרַיִם.
איז דאָס על אחת כמה וכמה אז מ'האָט זיך צו פֿאַרכטן [מכל ענין של גאולה שמא הוא לשוא].

נט

[והנה בגאולת מִצְרַיִם] דעמאָלטס איז געווען משה ואהרן בְּחַיִּים.
און היצטערט מוז עס אויך זיין דורך זיי [משה ואהרן, וממילא] אפשר וועט 'דאָס' זיין דער 'סימן' גלוי, [דער] קירון עור פניו של משה.
אז מ'וועט זען קירון עור פניו, דעמאָלטס וועט מען זען אַן הַתְּגָלוֹת אֱלֹקוֹת, אַזוי

²² היינו בדברי הגמרא דייקא, אבל בהרמב"ם שפיר מבאר זה על ענין מתן תורה.

²³ עיין מה שכתבנו לעיל בהערה מו, ושייך גם לכאן. ○ ועיין מה שהאריך רבינו בליל ו' דחנוכה תשט"ז (נדפס בדורות קודש לחנוכה, ובלשה"ק בחידושי תורה תשט"ז ובדברי יואל לחנוכה אות פא) בביאור דברי הגמרא ברכות אלו. וע"ע בזה בעל הגאולה ועה"ת (סימן ל-לא), ובס"ג פרה תשט"ו (לשו"ק קסד אות מח-נב), שמות תשט"ז ותשי"ח ותשכ"ז, בא תשכ"ח, בשלח תשי"ט, ובמסיבה א' וישב תש"כ, ובחידושי תורה (בלשה"ק) כ"א כסלו תשי"ח, ובעל הגאולה ועה"ת (סימן ל-לא), ובדברי יואל וישב (עמוד רנח) שמות (עמוד ג) וארא (עמוד קנז) בשלח (עמוד שצט) ויקרא (עמוד פב) אחרי (עמוד רט), ובהגדה של פסח מהר"י ט"ב (סוף שיר השירים).

ווי דעמאלטס [איז דעס וואָס] מ'האַט געזען די אותות ומופְתִּים איז נישט קיין שום ראיה [עד שראו התגלות אַלקות].

אַזוי איז געווען ביי יציאת מצרים, מ'האַט דאָך געזען.

ס

[ובזה יתפרש ענין המשל שבמדרש (בקושיא ד), דהכוונה שאין להאמין בידיעה ברורה שהגאולה הוא מהקב"ה, עד "שיראו" את ההתגלות אלקות שיבא מן השמים, וכעין שהיה בגאולת מצרים, שלא ידעו זה עד לאחר ההתגלות שהיה בשעת קריעת ים סוף, או בשעת מתן תורה].¹¹

סא

[התחלת ישוב קושיא ו]

איבערדעם זאגט מען אין פֿייט, בַּאֲרַת "זֶה", בחינת "זֶה" קִלִּי וְאַנְהוּ. [דכמו כן] לעתיד וועל מיר זען דעם בִּוְרָא עוֹלָם.

סב

הקדמה להמשך ישוב קושיא ד [וקושיא ו]

מבואר במדרש דבעת שנתוועדו לעיבור שנה, יצא אור מבית המדרש ובא לפניו, ושמונו בת קול, וזוהו היו יודעים שנתרצה להם האלקים לעבר השנה

איבערדעם שטייט ביי עיבור שנה, שטייט דאָך אין מדרש¹², - אין די גמרא¹³ זעט אויך אַזוי אויס, - אין מדרש [שטייט] ווען זיי האָבן מַעְבֵּר געווען הַשָּׁנָה, האָבן זיך אָפּגעשפּאַרט צען זָקָנִים¹⁴, זיי האָבן געוואָרט ביז חצות לַיְלָה, און זיי האָבן געזען אַן אור יוֹצֵא מבית מדרשם, דעמאלטס האָבן זיי געוואוסט אז הקדוש ברוך הוא האָט מַסְכִּים געווען עַל יָדָם, האָבן זיי געזען א שְׁלִיחַ פונעם בִּוְרָא עוֹלָם, אור יוֹצֵא. אין פרקי דרבי אליעזר שטייט¹⁵ אז זיי האָבן געהערט א בַּת קול יעדעס מַאֵל.

¹¹ אלא שעדיין קשה, האין יתפרש זה בדברי המדרש "שבהנמשל", שלא להאמין רק אם הוא "בניסן". ולזה ממשיך רבינו להקדים עוד הקדמה, כי שייך ענין התגלות אלקות, גם בענין קביעות החודש ניסן עצמו.

¹² בשמות רבה (בא טו, ג): דבר אחר, החדש הזה לכם, למה אמר הקב"ה למשה ולאהרן, לפי שקידוש החודש בשלשה, כשבקש הקב"ה לקדש את החודש, אמר הקב"ה למשה ולאהרן אֲנִי וְאַתֶּם נקדש את החודש, הדא הוא דכתיב וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן. אבל עיבור השנה בעשרה זקנים. כשהיו רבותינו נכנסים לַעֲבֹר את השנה, נכנסים עשרה זקנים בקיאים לבית המדרש, ואב בית דין עמהם, ונועלין את הדלתות, ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה, בחצי הלילה אומרים לאב בית דין מבקשים אנו לעבר את השנה, שתהא השנה הזאת י"ג חודש, גזר אֶת עֲמָנו, והוא אומר להם מה שדעתכם אף אני עמכם. באותה שעה יצא אור מבית המדרש ובא לפניו, והיו יודעים שנתרצה להם האלקים, שנאמר (תהלים קיב, ד) יָרָח בְּחֹשֶׁךְ אור לַיְשָׁרִים, מה שהן גוזרין הקב"ה מסכים עמהם, שנאמר (שם נז, ג) אֶקְרָא לַאֲלֹקִים עֲלִינוֹן לִקְלַת גִּמְרִי. ישתבח שמו של הקב"ה שהבריות גוזרין והוא מסכים, שנאמר (שמואל ב' כג, ג) צִדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאֵת אֲלֹקִים.

¹³ בגמרא סנהדרין (יא. וכן בסוטה מח. ג). - וכמבואר בבאור הדר"ל על פרקי דרבי אליעזר (דלהלן) וז"ל (באות נא): ושומעין בת קול כו'. אפשר הני עובדי דמייתי בסנהדרין (א.י.) שהיו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו כו' וביבנה, ונתנה עליהן בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כו', זה היה מעשה כשעלו לעליה לעיבור שנה, כדאיתא שם ובפרק בן סורר (שם ע): שהיו עולין לעלייה בעיבור שנה וקידוש החודש. והיינו דמייתי להו שם בענינא דעיבור שנה, ולא משום איירי דשמואל הקטן שם תחלה לחודיה [והוא דמייתי להני עובדי. ומשום שאמר ר"ג על שמואל הקטן ראויים כל השנים להתעבר על ידך, מייתי עובדא דבת קול שאמרה בעת שהיו נכנסין לעיבור שנה בעלייה בפעם אחת, הד שהיו ראויין לעיבור שנה כיון ששמעו הבת קול, דהא מסיים כאן (בפרקי דר"א) ומעון הדור אין שומעים כו'.

¹⁴ כן הוא לפי המדרש, אולם במשנה וגמרא (סנהדרין א. י.) מבואר דסגי בשלשה או שבעה, עיי"ש.

¹⁵ בפרקי דרבי אליעזר (פרק ח): יעקב מסר ליוסף ונכנס בסוד העיבור, ועיבר את השנה במצרים. מת יוסף ואחיו, נתמעטו העיבורין מישראל. וכשם שנתמעטו העיבורין מישראל בשיעבוד מצרים, כך עתידים לימעט בסוף שיעבוד מלכות הרביעית, עד שיבא מלך המשיח. כשם שנגלה הקב"ה על משה ועל אהרן במצרים, כך הוא עתיד להגלות עלינו בסוף מלכות רביעית, שנאמר (בא יב, א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר,

אָבער על כל פנים דאָס איז אין כמה מקומות אין דברי חכמינו ז"ל, אז זיי האָבן געהאַט, ביי יעדן עיבור שנה, האָבן זיי געהאַט אַן התגלות מן השמים, אַז מ'האַט געזען אַז ס'איז געווען הסכמה על ידם מן השמים, אַנדערש האָט מען נישט מעבר געווען השנים, אַזוי שטייט, אַזוי זעט מען אין דברי חכמינו ז"ל.

סג

ומסתבר דכל שכן שהיה כן גם בעת שנתוועדו הלל הנשיא ובית דינו על קביעות החדשים על כמה שנים, שהיה להם על זה התגלות אור מן השמים

געוויינטליך, דעם חשבון (שלנו), פאַרשטייט מען מיטן שכל, אז הלל הנשיא ווען זיי האָבן עס געמאַכט ביז ביאת המשיח, איז אַרדאי אויך געווען [בְּהִתְגַּלוּת מִן הַשָּׁמַיִם]. ס'איז דאָך א קל וחומר, [מה-דאָך] אז ביי 'איינ' עיבור האָט מען געהאַט התגלות מן השמים, און [כל שכן] אויף דעם וואָס מ'מאַכט 'אַזאַ זאָך' [על כמה מאות שנים] איז אַרדאי געווען דערויף אַן הסכמה וואָס מ'האַט מְגַלָּה געווען מן השמים.

סד

וכמו כן כשיבואו אליהו ומשיח ויקדשו החודש ניסן של הגאולה, יהיה להם על זה התגלות אור מן השמים

אָבער על כל פנים [כמו כן ווען] אליהו ומשיח וועט קומען, און מ'וועט מאַכן [קידוש החודש ניסן] (כדלעיל באות כה-כח, ואות לו), וועט מען דאָך אויפסניי מוזן זיין עפעס א התגלות מן השמים. אַזוי ווי ביי אַן עיבור שנה. אַז מ'וועט אַריינשטעלן אַזאַ ניסן [שלא בזמנו], אַדער וואָס, אַדער מ'וועט קוֹבֵעַ הַחֹדֶשׁ זיין אויפדאָסניי [אף בזמנו], וועט זיין עפעס א התגלות מן השמים.

סה

איבערדעם אז ס'וועט ווערן [ניסן], וויאָזוי ס'איז, אז ס'וועט קומען ניסן [של הגאולה], - אַדער אַזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט אז 'אינמיטן יאָר' וועט זיין ניסן, אַדער טאַקע אז דער אייבירשטער וועט העלפן 'בחדש ניסן', אַזוי ווי מ'קום מיר אַריין [יעצט], - אז זיי וועלן קומען [אליהו ומשיח] וועט זיך דאָך 'אויפהערן' דעם קביעות חדשים וואָס מ'האַט [היצט, כי הלל ובית דינו] זיי האָבן דאָך נאָר געמאַכט 'ביז' ביאת המשיח, ממילא וועלן 'זיי' [אליהו ומשיח] דאָך אויפסניי זיך אַנידערזעצן און מ'וועט מְקַדֵּשׁ זיין דעם חודש, וועט דאָך זיין אַן התגלות מן השמים, אז ס'וועט ווערן אויפדאָסניי [חודש] ניסן וועט זיין אַן התגלות מן השמים דערויף, וואָרן אַנדערש גייט דאָך נישט קיין עיבוריט.

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם. מהו לאמר, אָמור להם לישראל עד עכשיו אצלי היה סוד העיבור, מכאן ואילך שלכם הוא לַעֲבֹר את השנה. בשלשה מעברין, רבי אליעזר אומר בעשרה, שנאמר (תהלים פב, א) אֶלְקִים נָצַב בַּעֲדַת קָל. ואם נתמעטו, מביאין ספר תורה ופורשין אותו לפניהם, ונעשין גורן עגולה ויושבין גדול לפי גדלו וקטן לפי קטנו, ונותנין פניהן למטה לארץ ופורשין את כפיהן לאביהם שבשמים, וראש הישיבה מזכיר את השם, ושומעים בת קול שצווחת ואומרת בלשון הזה, ויאמר ה' אֵל מֹשֶׁה וְאֵל אַהֲרֹן לֵאמֹר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם. ומעוֹן הדור אינן שומעין כלום, אלא כביכול אינו יכול לִשְׁמֹעַ שכינה ביניהם. ואשרי העם העומדין במקום ההוא בשעה ההיא, שנאמר (שם פט, טז) אֲשֶׁרִי הָעָם יִדְעֵי תְרוּעָה ה' בְּאוֹר פְּנֵיהֶם יִהְלֹכוּ, באור פניו של הקב"ה הן מהלכין.

וּאֵף שֶׁלֹא נִזְכַּר עֲנִין הַהִתְגַּלוּת בַּסֵּתם קִידוּשׁ הַחֹדֶשׁ רַק בַּעֲבִירוֹ שֶׁנֶּה, מִכָּל מָקוֹם בַּקְבִיעוּת חוֹדֶשׁ נִסָּן שֶׁל הַגְּאוּלָּה [וּבִפְרָט לֵאחֲרָי שֶׁכָּבֵר נִקְבַּע וְעוֹמֵד מְקוֹדֵם וְרַק צִרִיךְ לְקוֹבְעוֹ מִחֻדָּשׁ עַל פִּי הָרֵאיוֹהַ], בּוֹדֵאי לֹא גִרַע מִסֵּתם עֵיבוֹר שֶׁנֶּה, שֶׁאֵז גַּם כֵּן דְּנִין עַל קְבִיעוּת 'חֹדֶשׁ נִסָּן' בּוֹמֵנו, אִם בַּחוֹדֶשׁ שֶׁלֹאחֲרָיו. [וְכֵן לַעֲלִיל לַעֲנִין קְבִיעוּת הַלֵּל וּבֵית דִּינוֹ שֶׁנַּעֲשֶׂה לְצוּרֵךְ כְּמֵה מֵאוֹת שָׁנִים, וְכֵאמֹר לַעֲלִיל, וְעוֹד דִּשְׁם הָלֵל נִכְלָל בּוֹה גַם עֵיבוֹרֵי הַשָּׁנִים כַּפְּשׁוּתוֹ].

סו

ובכשירה התגלות האור הזה, יהיה זה עצמו סימן מובהק על אמיתות הגאולה שהוא מהקב"ה

[וממילא] אז ס' וועט זיין אַ התגלות מן השמים, וועט מען וויסן אז ס' איז משיח, אז ידאָס איז עס' [גאולה האמיתית].

סז

המשך ישוב קושיא ד

ואתי שפיר הנמשל שבמדרש, שלא להאמין על הגאולה עד שיהיה בחודש ניסן, אז יהיה התגלות האור הזה, ושפיר דומה הנמשל להמשל שלא להאמין עד שיראו את המלך עצמו שחזר לביתו

איבערדעם זאָגט אָן דער מדרש דאָס מָשָׁל מיט די מטרונותא, אז דער מַלְךְ האָט געזאָגט, אז דו וועסט מיך זען וועסטו וויסן דאָס איז עס.

אַזוי איז דאָס אויך די זעלבע [בהנמשל. דכל זמן] אז ס'איז נישט געשען קיין עיבור שנה מ'זאל מאַכן א ניסן, א קביעות חדשים, האָט מען נאָכנישט געזען דעם בורא כל עולמים, [דהיינו] דעם כַּח [האור והתגלות מן השמים]. אבל בשעה שישבו בית דין לעבר השנה ולקבוע ניסן] דעמאָלטס - זעט מען אין דברי חכמינו ז"ל שטייט - האָבן זיי 'אייביג' געזען אַ התגלות מן השמים, האָבן זיי אַלעמאָל געזען ביי קביעות החדשים [והשנים].

סח

איבערדעם זאָגט ער דאָרטן דאָס מָשָׁל, [דהסימן בהנמשל הוא כי] אז ס'איז נישט געווען קיין התגלות - אָדער אינמיטן יאָר, אָדער היצטערט, - פון דעם איז א סימן אז ס'איז נאָכנישט. האָבן דאָס מרמוז געווען דאָ די חכמים, אז דאָס איז דער סימן, דאָס איז דער סימן פון די גאולה.

סט

[המשך ישוב קושיא ו]

איבערדעם זאָגט מען פאַרפֿת "זֶה" מִזֶּה לַחֲזָזָה, אַ בחינת "זֶה" קְלִי וְאַנְהוּ. מִזֶּה לַחֲזָזָה, רופט מען אָן משה רבינו.

ע

ביאור המדרש בפסוק וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת

במדרש דרשו, מי יפרע לכם מגלות אדום, הזכות של "נְטוּנָא",

לשמור ולהמתין על ישועת ה', שנאמר וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת

איך האָב דאָס [שוין] נאָכגעזאָגט, [וואָס] דער מדרש זאָגט [בפרשת החודש על הפסוק] וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת, ביי יעדע [גלות], דער מדרש רעכנט אויס, - אַזוי שטייט דאָך אין מדרש (רבה) [ילקוט] (פרשת בא), און דא [בפרשה החודש] שטייט עס אין די פסיקתא^ו, [און] אין פסיקתא דרב כהנא, - אויף כמה מקומות רעכנט ער אויס יעדע גאולה [בזכות מי היתה], אין מַצְרַיִם איז געווען בזכות משה ואהרן, [אין] מדי ופרס איז [געווען בזכות] מרדכי ואסתר, און ביי יוֹן מיטן כח פון די תְּשַׁמוּנָאִים. זאָגט ער [אז ביי] די גאולה העתידה, אין וועמענס כח, אין וואָס פאַר א כח וועט זיין [די גאולה], - א פֿלאַ, פירט

^ו בפסיקתא רבתי (פרשה טו, פרשה החודש) ופסיקתא דרב כהנא (ה, יח) [בהמשך הדרש הנזכר דעדיין יש לכם ראש וראשון, והקב"ה שהוא ראשון יפרע מן הראש]. וכן בילקוט שמעוני (בא, רמז קצא), וז"ל: מי פורע לכם ממדי, בעשור, עשרת אלפים ככרי כסף, אמר רבי אבין 'בא עשור', שנכתר המן ועשרת בניו. מי פורע לכם מהם, שני סנקליטין מרדכי ואסתר, מרדכי מבחוץ ואסתר מבפנים. מי פורע לכם מיון, בני חשמונאי שהיו מקריבין שני תמידין בכל יום. מי פורע לכם ממלכות הרביעית [ובפסיקתא הגירסא: מאדום], נְטוּנָא, כדכתב וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת. אַל תאכלו מִמֶּנּוּ נָא, לא תבעיניה מהבהבא.

אויס דער מדרש, - זאָגט דער מדרש די גאולה העתידה וועט זיין בזכות "נְטְרוּנָא", וְהָיָה לָכֶם "לְמִשְׁמֶרֶת" [מלשון הַמִּתְנָה].
זאָגן די מפרשים^א, וואָס איז דער נְטְרוּנָא, לְמִשְׁמֶרֶת. אינעם זכות פון ווארטן, אין דעם זכות, אין דעם כח וואָס מ'ווארט און מ'האפט.

עא

ולאורא במה הזכות גדול כל כך בזה, והלא בלאו הכי אין לנו ברירה אחרת מלהמתין על ישועת ה'
לכאורה איז דאך שווער, מ'ווייסט דאך מ'האט דאך נישט קיין ברירה, מ'מוז דאך ווארטן. [וואס כן מהו הזכות הגדול בזה].

עב

אמנם הכוונה כי חכמינו ז"ל ראו ברוח קדשם את גודל הנסיונות שיהיה בדור האחרון בענין זה, שהרשעים מ ישראל יקחו לעצמם חירות וממשלה ברוע בשר, ויתפתו אחריהם גם הרבה שומרי תורה מצות בעוה"ר, ויהיה זה נסיון גדול לאותן שאינם נמשכים אחריהם, ושפיר יהא נחשב זה לזכות גדול

נאָר היצטערט [בדורות אחרונים] זעט מען אז ס'איז טאָקע 'נסיונות'. דעם זיצן און ווארטן און האָפן [אויף די גאולה מן השמים], און זיך נישט פארדארבן די אַמוּנָה, איז טאָקע נסיונות.
בעונינו הרבים זעט מען [אזוי].

האָבן חכמינו ז"ל געזען ברוח קדשם, אז ס'וועט אויפשטיין [אין] הַתְּגַבְּרוֹת הַיָּצֵר [בענין זה], דער שְׁטֵן וועט [זיך] מַתְּגַבֵּר זיין אז מ'זאל זיך 'אַלײַן' וועלן נעמען [חירות וגאולה]. גאָר אפילו אידן וואָס זענען נאָך גאָר שוּמְרֵי תוֹרָה, רחמנא ליצילן קאַנען אַזוי ווייט אַרויס חוץ לְשִׁטָּה^ב [אז] מ'זאל אויף דעם קלערן, אז מ'וועט זיך אַלײַן נעמען חלילה.

איבערדעם איז [עס] א נסיון.
ס'איז א נסיון, אז ס'געפינען זיך אידן וואָס זענען נישט ביי 'דער' שיטה [שלחם], און זיי ווייסן אז "נְטְרוּנָא", מ'דארף צו ווארטן אויף ישועת השם יתברך, איז 'דאָס' פאַר א זכות [וכח שנזכה להגאולה שלימה מן השמים].

עג

[און] אַלְמָלִי אז מ'העט כֹּחַ געהאַט זיך מַתְּגַבֵּר צו זיין אין דעם ענין, [אז] דער 'פֶּלֶל יִשְׂרָאֵל' זאל זיין ביי דער בחינה, [לקיים] וְהָיָה "לְמִשְׁמֶרֶת", "נְטְרוּנָא". העט מען שוין אודאי לאנג גיווען געהאַלפן געוואָרן, העט שוין גיווען געווען די גאָלָה.
נאָר בעונינו הרבים, מועט זיין הם [שלא נתפסו בורם הנסיונות האלו].

עד

אַבער דאָך, אין די גרויסע נסיונות, אז ס'טרעפט זיך נאָך אידן וואָס זיי האַלטן די מִדָּה [פון ווארטן און האָפן] וואָס דער מדרש זאָגט אז דאָס וועט זיין [דער זכות], אז דורך דעם, דאָס איז דער איינציגער זכות פון די גאָלָה, "נְטְרוּנָא", מ'זאל זיצן און ווארטן און האָפן אויף ישועת השם יתברך, מ'זאל וויסן אז דאָס איז עס, [אז] מ'דארף צו

^א בזית רענן על הילקוט שם: נטרונא. פי' שצריכים אתם לשמור ולהמתין: לא תבעוניו מהבהבה. פי' אל תבקשו לאכול אותם בהבהב, כלומר שאינו צלוי כל צרכו, כלומר בעוד שלא נתמלא סאתם.

^ב פירוש: ארויס פונעם גראַדן ליניע, דהיינו פון גראַדן שְׂכַל, והוא לשון המורגל בספרים.

ווארטן ביז ס'וועט קומען מן השמים, ווי דער מדרש זאגט "וְהָיָה" לָכֵם, 'דאָס' וועט עס זיין, "לְמִשְׁמֶרֶת", אַז מ'וועט ווארטן, דאָס וועט זיין [דער זכות], דאָס איז דער כח פון די גאולה.

עה

ווי דער אמת, ס'איז שווער דער נסיון אין דעם גרויסן תשכחות, ווען אידן זענען אזוי צובראכן פֿאַרס הנשפֿר, די לכבחות הנשפֿרות אזוי ווי מ'זעט אויס, מיט גרויסע ביטערע נסיונות מכל צד, אין דעם גרויסן פֿוכד הגלות ברוחניות ובגשמיות, [און] מ'דארף נאָר זיצן מיט עינים צופֿיות צו הקדוש ברוך הוא, מ'קאָן גאָרנישט טון, נאָר [זיצן] מיט עינים צופֿיות, און ווארטן אויף השם יתברך, דעם צער מיט די נסיונות [זענען זייער גרויס].

[וממילא] אז דער בורא עולם העלפט מ'האָט די זכיה מ'קאָן זיין ביי דער אמת'דיגער אמתנה, דאָס אמת'דיגע, דאָס אמת'דיגע, וואָס מ'האָפט צו הקדוש ברוך הוא, [און] אַז מ'האָט אן התחזקות, מ'האָט אן התחזקות און מ'זיצט און מ'ווארט אויף דער ישועה, [איז דאָס א זכות גדול].

עו

איבערדעם זאָגט דאָס דער מדרש. ס'איז אן ענין נפֿלא דער איינער דיבור, אַז דער זכות פון די גאולה וועט זיין בֿכח און דעם זכות פון "נִטְרֹנָא", מ'וועט ווארטן, לשון נִטְר עד [למחר] הִכָּא²⁰. און מ'לערנט עס אַרויס פֿונעם לשון [הפסוק] "לְמִשְׁמֶרֶת". אז מ'האָט די זכיה און מ'ווארט אויף די ישועה, אויף ישועת השם יתברך, אז דער בורא כל עולמים העלפט [שזוכין למדה זו], דאָס איז דער כח [וזכות להגאולה].

עז

סיום ישוב קושיא ד

ממילא איבערדעם האָט מען דאָס געזאָגט, איז דאָס מִשָּׁל, דער סימן, אז כ'וועל קומען נִסֵּן [ויראו אז התגלות מן השמים, לידע שהוא גאולה אמיתית, אבל מדבר אחר לא יתפעלו כלום, ווייל] דאָס איז דער כח.

עח

הקדמה לישוב קושיא ג, ולישוב קושיא א-ב (באופן שלישי)

לאָמיר גיין צוריק [לייבש קושיא ג]. דאָס איז דער פֿשט [אין] וואָס מ'האָב מיר אָנגעהויבן [אויף] הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֵם ראש חֲדָשִׁים ראשון הוא לָכֵם, וואָס דער מדרש דער פסיקתא זאָגט, חֲדָשׁוּ מַעֲשֵׂיכֶם, עדיין יש לכם ראש וראשון, ראש ווערט אנגערופֿען נְבוֹכַדְנֶצַּר, [וּראשון זה עשו].

עט

"נבוכדנצר" נתגדל כמו רק על ידי החמאים ועונות של ישראל, דמחמת זה הוא נעשה השליח לחורבן בית המקדש ולהגלות את ישראל בעונם

לאָמיר'זשע זען.

נְבוֹכַדְנֶצַּר איז דאָן גרויס געוואָרן דורך דעם כח, דורך די אידישע חטאים. קאָן

²⁰ בגמרא בבא בתרא (ער.): נִטְר עד למחר הכא. ופירושו, תמתין עד למחר כאן.

זיין [אז] ווען נישט די חטאים, דער עון הדור, עונות ישראל, העט נבוכדנצר גאר קיינמאל נישט גיווען געווען אזוי גרויס^ט.

דורך די עונות האט מען אויפגעשטעלט אזא רשעות, אזא סטרא אחרא, מיט וואס מ'האט מצער געווען אידן.

[וכעין שמצינו בחורבן בית שני שאמר נירון קיסר] בעי לכפורי ידיה בהאי גברא^ט. [וכן נבוכדנצר] ער איז געווען דער שליח אויף חרוב צו מאכן [דעם בית המקדש] דורך די עונות ישראל. ווען נישט העט ער קיינמאל נישט געווען [אזוי גרויס].

פ

אבל קליפת עשו, ושרו של עשו, כבר נבאר עוד קודם יצירת יעקב אבינו, כי הוא מהכרח תיקון העולם שהיה הקליפה קדמה לפרי, ואין זה תלוי בעונות ישראל

אבער די קליפה פון עשוין איז דאך נאך געווען 'פאר' יעקבן, איז דאך נאך פריער געווען, [כשעדיין לא היו עונות ישראל].

ווי ס'שטייט דאך [בראשית רבה סג, ח] פארוואס איז ארויסגעגאנגען פריער עשו, [וכדי] די זוהמא זאל פריער ארויסגיין. ווייל ס'איז נאך געוועזן פון אברהם אבינו, די זוהמא [וואס] איז געווען פון תרחן, און ביי יצחקן ווידעראום פון רבקה אמנו איז געווען ווידעראום דארטן פון בתואלן איז נאך געליגן די זוהמא. אזוי איז אייביג, קליפה קדמה לפרי^ט, דעס איז געווען א הכרח, ווייל דאס איז דער ס"ם, שרו של עשו, אזוי איז באשאפן געווארן די וועלט [שהיה הכל זה לעומת זה]^ט.

פא

ולא עוד אלא שמבואר במדרש, שהמלאך המות, שהוא הס"מ שרו של עשו, כבר נבאר ביום ראשון של מעשה בראשית

ווי דער מדרש זאגט, אין מדרש תנחומא שטייט [אין] פרשת וישב^ט, אז דער

^ט וועין בגמרא חגיגה (יג:) : נארא ונהנה רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל מתוך האש (יחזקאל א, ד). להיכן אזל, אמר רב יהודה אמר רב, שהלך לכבוש את כל העולם כולו תחת נבוכדנצר הרשע, וכל כך למה, שלא יאמרו אומות העולם ביד אומה שפלה מסר הקב"ה את בניו. אמר הקב"ה, מי גרם לי שאהיה שמש לעובדי פסילים, עונותיהן של ישראל הן גרמו לי.

^ט כמבואר בגמרא גיטין (נו.) דכשהמלך רומי שלח לנירון קיסר לירושלים, עשה לעצמו סימן, שדא גינא נורק חץ למזרח, אתא נפל בירושלים, נורק חץ למערב אתא נפל בירושלים, לארבע רוחות השמים, אתא נפל בירושלים. אמר ליה לינוקא פסוק לי פסוקך, אמר ליה [הפסוק] [יחזקאל כה, יד] ונתתי את נקמתי באדם ביד עמי ישראל וגו'. אמר [נירון קיסר בלבו], קודשא בריך הוא בעי לחרובי ביתיה, וכעי לכפורי ידיה בההיא גברא [שרוצה לקנח ידו ב], דהיינו להעניש אותי. ערק ואזל ואגיגיר, ונפק מיניה רבי מאיר.

^ט וכמבואר בספרי המקובלים. ○ וז"ל ספר הליקוט (פרשת תולדות) : ויצא הראשון אדמוני, זהו סוד עולם התורה תחילה, ואח"כ הבהו, כי הקליפה קודמת לפרי, בסוד (בראשית א, ב) והארץ היתה תהו, ואח"כ בהו וחשך על פני תהום, אלו הם הקליפות שיצאו ראשונה, ואח"כ הפרי וכו' [ועיי"ש עוד בזה].

ויעין עוד שם [סוף וישלח] בסוד מיתת המלכים : הנה דע כי נשתלשל וכו' מוח וקליפה, שורש ישראל תוך המוח, וכן שורש האומות תוך הקליפה, כנזר לליל גבי שרה והגר, וכן גבי יצחק וישמעאל, ויעקב ועשו. ובניצוץ הזה קדם שורש האומות לשורש ישראל, בסוד המלכים שמלכו וכו' לפני מלך מלך וכו', ולפי שלא יכלו לקבל אור התורה, נשתבר מלכותם וכו', והמיתה זאת אינה מיתה ממש, רק ירדה ממדרגה עליונה לתחתונה. ואם תרצה לראות זה, דוגמת האשה היולדת יוצא ג"כ פסולת, ואמרו רז"ל [חולין עז, א] אין שליא בלא ולד, כן מוח וקליפה, ולעולם הקליפה קדמה לפרי, כמו עשו ויעקב. ונאמר [תולדות כה, כו] וידו איתות בעקב עשו, כי נתעכב שם עד שיצא עשו וכו'. וכתוב [וישלא לג, יד] יעקב נא אדני לפני עבדו, כי הקליפה קדמה לפרי וכו'.

^ט ויעין מענין זה באורך באלשיך הק', ושל"ה הק', ובאר מים חיים (ריש פרשת תולדות).

^ט בתנחומא וישב (סימן ד) : ויוסף הורד ממצרים (וישב לט, א). זה שאמר הכתוב [תהלים מז, ט. סו, ה] לכו חזו מפלעות אלקים נורא עליה על בני אדם. אמר רבי יהושע בן קרח. אף הנוראות שאתה מביא עלינו, בעלילה

מלאך המות איז נאך באשאפן געווארן ביום ראשון, אין ערשטן טאג איז נאך באשאפן געווארן דער מלאך המות.

פב

וקשה שהרי מבואר במדרש שהמלאים לא נבראו עד יום שני, בכדי שלא יאמרו שהיה שותף להקב"ה במעשה בראשית. ואם כן למה נברא המלאך המות ביום ראשון

לכאורה איז מיר דא קשה געוועזן זייער, ס'שטייט דאך^ט אז ס'איז נישט געווען קיין מלאכים ביום הראשון, ביום ראשון איז גארנישט געווען קיין מלאכים, [וודישו כן] ווייל ס'שטייט דאך (בראשית א, ה) [וְהָיָה עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד], פארוואס שטייט נישט יום 'ראשון', ווייל מ'האט געוויזן אז הקדוש ברוך הוא [אין] יחיד בעולמו, אז די מלאכים זענען הערשט באשאפן געווארן ביום שני, כדי מ'זאל נישט זאגן אז זיי האבן צוגעהאלפן און מסייע געווען במעשה בראשית. נו וואס דען זאגט דער מדרש תנחומא, ער זאגט דאך אז דער מלאך המות איז באשאפן געווארן ביום הראשון.

פג

וביארתי בזה, כי רק על מלאכים טובים היה החשש למעות שהיה שותפים לטובה בבנין העולם, אבל על המלאך המות שהוא הר"מ, לא היה מקום למעות לומר שהיה שותף במעשה בראשית, שהרי הוא מקור החורבן והשמד, והאידך אפשר שהוא יהיה בגדר בונה העולם, וע"כ עליו במיוחד לא היה חשש אם נברא ביום ראשון

האב איך געקלערט^ב.

דער מלאך המות דאס איז דאך דער ס"מ, שרו של עשו, ער איז דער ס"מ, ער ברענגט דאך אלע חורבנות^{טא}. קען זיין, [דהנה] דער טעם [שלא נבראו מלאכים בראשון] איז דאך [כדי] מ'זאל נישט

את מביאן. בא וראה, כשברא הקב"ה את העולם, מיום הראשון ברא מלאך המות. מנין, אמר רבי ברכיה, משום שנאמר וְחָשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹמֹת, זה מלאך המות המחשיך פניהם של בריות. ואדם נברא בששי, ועלילה נתלה בו שהוא הביא את המיתה לעולם, שנאמר (ב, יז) כִּי בְיוֹם אֶכְלֶךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת. משל למה הדבר דומה, למי שמבקש לגרש את אשתו, כשבקש לילך לביתו כתב גט, נכנס לביתו והגט בידו, מבקש עלילה ליתנו לה, אמר לה מזגי לי את הכוס שאשתה, מזגה לו, כיון שנטל הכוס מידה אמר לה הרי זה גיטך, אמרה לו מה פשעי, אמר לה צאי מביתי שמוגת לי כוס פשור, אמרה לו כבר היית יודע שאני עתידה למזוג לך כוס פשור, שכתבת הגט והביאתו בידך. אף כך אמר אדם לפני הקב"ה, רבנונו של עולם עד שלא בראת עולמך קודם שני אלפים שנה היתה תורו מיכאל אמן, שכן כתיב (משלי ח, ל) וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אֱמוּנָה וְאֶהְיֶה שְׁעָשׂוּעִים יוֹם יוֹם, ב' אלפים שנה, וכתיב בה (חבק יט, יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל, אלולי שהתקנת מות לבריות היית כותב בה כך, אלא באת לתלות בי את העלילה, הרי נורא עלילה על בני אדם.

^ט בבראשית רבה (א, ג): אימתי נבראו המלאכים, רבי יוחנן אמר בשני נבראו המלאכים, הדא הוא דכתיב (תהלים קד, ג) הַמְקַרֵּב בְּמִינֵי עֲלִיּוֹתָיו וגו', וכתיב (שם, ד) עוֹשֶׂה מְלָאכֵיו רוחות. רבי חנינא אמר בחמישי נבראו מלאכים, הדא הוא דכתיב (ס, ח) וְעוֹפֵף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ וגו', וכתיב (ישעיה ו, ב) וּבִשְׁתֵּים יְעוֹפֵף. רבי לוליאנא בר טברין אמר בשם רבי יצחק, בין על דעתיה דרבי חנינא בין על דעתיה דרבי יוחנן הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום, שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומי של רקיע וגבריאל בצפוניו והקב"ה ממד באמצעו, אלא (שם מד, כד) אֲנֹכִי ה' עֹשֶׂה כָל נְטִיָּה שְׁמַיִם לְבִדִּי רָקַע הָאָרֶץ מְאִתִּי, מִי אֲתִי כְּתִיב, מי היה שותף עמי בברייתו של עולם. ועוד שם (ס, ג) [וְהָיָה עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר] יום אֶחָד וכו'. אמר רבי יודן, שבו היה הקב"ה יחיד בעולמו, שלא היה בעולמו אלא הוא. אתיא כרבי יוחנן ולא אתיא כרבי חנינא, רבי יוחנן אמר בשני נבראו המלאכים וכו' [וחזרו] ונשנה שם כל לשון המדרש דלעיל. והכוונה בהא דלא אתיא כר' חנינא, דלר"ח גם בשני היה יחיד בעולמו.

^ט עיין בזה באורך בס"ג בראשית תשי"ד (לשון קדשו, ד). ובס"ג בראשית תשי"ח, תרומה תשי"ח, עקב תשכ"ז.

^{טא} עיין בגמרא בבא בתרא (טו, ב): במתניתא תנא, יורד ומתעה, ועולה ומרגיז, נוטל רשות ונוטל נשמה וכו'. אמר ריש לקיש, הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המות וכו'.

ובתיקוני זוהר (תיקון ק, א) דאיהו יצר הרע, ואיהו נחש, הוא ס"מ, הוא עמלק, הוא פלשתי, הוא מלאך המות, לכל בר נש אתעביד ליה כפום חובי.

זאָגן זיי זענען געווען און איינער האָט מסייע געווען [למעשה בראשית, וכל זה בשאר מלאכים, אבער] אויף 'דעם' האָט מען נישט געקלערט אז מ'וועט רעכענען חלילה אז טאָקע דער ס"מ דער מחריב^{עב} ער איז גאָר דער בונה, [ולומר כי] ער האָט מסייע געווען אויפצוברוען די וועלט, [אויף] אַזא טעות - אַזוי ווייט - האָט מען נישט חושש געווען מ'זאָל דאָס קענען זאָגן.

אויף אַנדערע מלאכים, משרתיו עשי רצונו (תהלים קג, כא), אַנדערע מלאכים קדושים וואָס זיי קאָנען עפעס טון לטובה, קאָן מען זיך טועה זיין אז זיי האָבן מיטגעהאלפן במעשה בראשית, האָט מען נישט געוואָלט [זיי] באַשאַפן פֿיום הָראשון. אַבער אז מ'זאָל קלערן אז דער מלאך המות דער ס"מ, המחשיך עינים של בְּרִיּוֹת^{עב}, דאָס איז [דאך], זיין אַרבעט איז דאָך געווען [אז] ער זאָל א מסייע זיין [לרעה], ער זאָל צורעדן [לעבירה], ער זאָל זיין א מסית ומדיח אויף שלעכטס, און אויף אַלע עבירות, אויף אַלע פירצות, [ולחשוב] אז פון 'דעם' זאָל אויפגעברועט ווערן א וועלט? דעס איז [דבר שאין לטעות], אַזא טעות קען מען נישט האָבן, איבערדעם האָט מען נישט מוֹרָא געהאַט, האָט מען אים געלאָזט באַשאַפן [ווערן] ביום הראשון.

פד

אבל עכ"פ הרי שרו של עשו, הוכן מתחילת הברואה עבור התכלית שיהיה עולם הנסיון, ואף בשעדיין לא היו חסאים בעולם [אלא שאם היו זוכין במעשים טובים היו יכולין לבטל כחו כדלחלן], וא"כ יש חילוק בזה בין עשו לנבוכדנצר

אַבער על כל פנים, ער דער ס"מ איז דאָך נאָך געווען פריער [אף משאר מלאכים, בתחילת מעשה בראשית], דאָס איז דער שְׂרו שֶׁל עֶשָׂו. קומט אויס עֶשָׂו איז געווען דער "ערשטער", ער איז נאָך [פון] פריער געוועזן אַנגעגרייט אויף די נְסִיוֹנוֹת, ער איז באַשאַפן געוואָרן אויף נְסִיוֹנוֹת פֿאַר די וועלט. איז דאָס דער חילוק פון עֶשָׂו און פון נְבוּכַדְנֶצַּר. (המשך עיקר הדרוש, באת צ)

פה

ביאור הגמרא סנהדרין בענין פלוגתת רבי ואנטונינוס

בענין אימתי יצר הרע באדם

בגמרא מבואר דנחלקו רבי ואנטונינוס אם כבר יש לאדם יצר בעודו במעי אמו, וחור רבי וקיבל דברי אנטונינוס שאין יצר הרע נכנס בו עד שנעקר לצאת ממעי אמו

איבערדעם קאָן זיין טאָקע, די גמרא ברענגט דאָך^{עב}, רבי מיט אַנטוֹנִינוֹס איז

^{עב} וז"ל הרמב"ן (אחרי טז, ח): והנה התורה אסרה לגמרי קבלת אלהותם וכל עבודה להם, אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שנשלח שער במדבר לשר המושל במקומות החורבן, והוא הראוי לו, מפני שהוא בעליו, ומאצילות כחו יבא חורב ושממון, כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחרבן, והכלל נפש לגלגל מאדים, וחלקו מן האומות הוא עשו שהוא עם היורש החרב והמלחמות, ומן הבהמות השעירים והעזים, ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין בלשון רבותינו, ובלשון הכתוב (שם יז, ז) שעירים, כי כן יקרא הוא ואומתו שער. ואין הכונה בשער המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה, אבל שתהיה כונתנו לעשות רצון בוראנו שצונו כך וכו'.

^{עב} כמבואר בתנחומא וישב דלעיל, וכן הוא בתנחומא שמות (סימן יז): וְחָשַׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב) זה מלאך המות, שמחשיך פני הבריות. ○ ובספר הערוך (ערך חשך) הביא גירסת התנחומא שמות בזה"ל, הוא מלאך המות, שמחשיך 'עיניהן' של בריות.

^{עב} בגמרא סנהדרין (צא,): ואמר לו אנטונינוס לרבי, מאימתי יצר הרע שולט באדם, משעת יצירה או משעת

געווען א פלוגתא [ביניהם] 'ווען' דער יצר הרע קומט, צי מ'שנעט ל'צאת [ממעי אמו], צי נאך במעי אמו. האט רבי געוואלט זאגן [אז] נאך במעי אמו, [און] אנטווייגט האט ארץ אים חולק געווען, און ער האט געזאגט ווען ס'העט נאך געווען גיווען [דער יצר הרע] במעי אמו העט ער דאך געווען גיווען ארויסגעגאנגען מיט דער געוואלט. [ושוב הודה רבי לאנטווייגט ואמר דהמקרא מסייע].

פו

קושיא א – בנמרא סנהדרין

וקשה האך אפשר שאנטווייגט הכין והשיג ענין זה יותר מרבי [איז שווער, דאס כן] לכאורה האט זיך דא רבי אין דעם - קומט אויס – גאר זיך טועה געוועזן? און ווידער אנטווייגט [איז גערעכט], ווי די גמרא בלייבט ביי דעם, [דיצור הרע בא] מ'שנעט ל'צאת.

פז

קושיא ב – בנמרא סנהדרין

גם קשה ממה שמצינו אצל עשו, דכשהיתה רבקה עוברת על פתחי בתי עבודה זרה היה מפרסם לצאת. והרי שיש יצר הרע גם במעי אמו
און דערנאך [איז שווער^ע] דהלא אצל עשו [זעט מען דאך אז [ס'שטייט] ו'יתרצו הבנים בקרבה (תולדות כה, כב), פון ו'יתרצו הבנים בקרבה זעט מען דאך^ט אז 'ער' [עשו], כשהיתה עוברת על בתי עבודה זרה היה מפרסם לצאת. ער איז דאך נאך געווען במעי אמו, און פונדעסטוועגן איז דאך 'שוין' געווען דער יצר הרע.

פח

ישוב קושיא ב – בנמרא סנהדרין

אמנם התירין הוא דעשו שאני, כי היצר הרע הוא הס"מ הוא שרו של עשו, ועל כן בעשו עצמו כבר היה היצר הרע גם קודם לזה
נאר וואס דען, קען זיין דאס איז טאקע דער תירוץ, [ווייל] 'דעמאלטס' איז געווען אנדערש.

אן אנדערס מאל איז הערשט טאקע דער יצר הרע [בא] מ'שנעט ל'צאת מבטן אמו. אבער דעמאלטס איז דאך געווען טאקע עשו אליין, עשו איז דאך דאס געווען, [און דער יצר הרע] דאס איז דאך שרו של עשו, [ולכן] ביי'ן אים, 'ער' איז אודאי [געווען]

יציאה. אמר לו משעת יצירה, אמר לו אם כן בועט במעי אמו ויוצא, אלא משעת יציאה. אמר רבי, דבר זה למדני אנטווייגט, ומקרא מסייעו, שנאמר (בראשית ד, ו) ל'פתח חטאת רבך'.
ובבראשית רבה (לד, י): שאל אנטווייגט את רבינו, אמר לו מאימתי יצר הרע נתון באדם, משיצא ממעי אמו או עד שלא יצא ממעי אמו. אמר לו עד שלא יצא ממעי אמו, אמר לו לאו, שאלו היה נתון בו עד שהוא במעי אמו היה חוטט את בני מעיה ויוצא. והודה לו רבי, שהשוה לדעת המקרא, שנאמר (נח ח, כא) כי יצר לב האדם רע מנעריו, רבי יודן אמר מנעריו כתיב, משעה שהוא נער ל'צאת ממעי אמו.
^{טו} כן הקשה שם במהרש"א (ד"ה לפתח), ונשאר בהקושיא.

^{טו} כמבואר בבראשית רבה (סג, ו): ו'יתרצו הבנים בקרבה וכו'. רבי ברכיה בשם רבי לוי, שלא תאמר משיצא ממעי אמו נודווג לו [עשו ליעקב], אלא עד שהוא במעי אמו וזרתיה מתוחה לקבליה, הדא הוא דכתיב (תהלים נח, ד) וזר ורעים מרחם. ו'יתרצו הבנים בקרבה, בשעה שהיתה עומדת על בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרסם לצאת, הדא הוא דכתיב (ימיה א, ה) בטרם אצרך בטרם ידעתיה, ובשעה שהיתה עוברת על בתי עבודה כוכבים, עשו רץ ומפרסם לצאת, הדא הוא דכתיב וזר ורעים מרחם.

אנדערשן, 'ער' האָט געהאַט דעם יצר הרע נאָך בַּמַּעֲי אָמו, וואָרן ער איז עס טאַקע 'דאָס' געווען, דאָס איז דאָך 'זיין שר' איז דאָך טאַקע דער ס"מ, דער יצר הרע. איז פון דאָרט נישט קיין ראייה.

פ

ישוב קושיא א - בנמרא מנהדרין

ואנטונינוס היה מורע עשו ומשורשו, ולכן השיג יותר ענין זה, שהבחינה שהיה אצל עשו היה שונה מבשאר אנשים שאין להם יצר הרע במעי אמו

איבערדעם אַנטונינוס איז דאָך געווען מַזְרַע עֲשׂוֹי, האָט ער מַשִּׁיג געווען די בחינה פון עֲשׂוֹי בעסער^ט, אין חֶכֶם כְּפַעַל נְסִיּוֹן, איבערדעם האָט ער געהאַט דעם פִּירוּר אז דאָס איז נישט אַזוי געווען (כמו אצל שאר אנשים) אז דאָס איז הערשט מַשְׁנַנְעֵר לְצִאָתָא, נאָר דאָס איז אַנדערש, און אַז דאָס איז נאָר 'דעמאָלטס' (אצל עֲשׂוֹי אַזוי געווען^ט).

צ

ישוב קושיא ג, וישוב קושיא א-ב (באופן שלישי)

עשו נקרא "ראשון" לפי שכבר הוכן מתחילת הבריאה, אף קודם שהיו חמאים בעולם, אבל נבוכדנצר לא נקרא ראשון אלא "ראש", [על ששלט בכל העולם]. וזה שדרשו בפסוק תַּחֲדָשׁ הָיָה לָכֶם "ראש" תַּחֲדָשׁ, זה נבוכדנצר שנקרא ראש, ואצלו הקדים "לכם", כי כחו ושליטתו נגדם ע"י המעשים של ישראל

אַבער על כל פנים איז עֲשׂוֹי נאָך געווען פריער.

איבערדעם קען זיין, לויט ווי דער מדרש זאגט דאָ אַט [אז] תַּחֲדָשׁ מַעֲשִׂיכֶם, עדיין האָט עטס ראש וְראשון, "ראש" איז נבוכדנצר, רִישָׁא דִּי דִּהְבָּא, און "ראשון" גייט אַרויף אויף עֲשׂוֹי.

איבערדעם איז רעכט [כפל ושינוי לשון הפסוק]. תַּחֲדָשׁ הָיָה לָכֶם "ראש" תַּחֲדָשׁ, דעם נבוכדנצר'ן דעם "ראש" האָט מען גורם געווען מיט די מַעֲשִׂים, דאָס איז "לכם", דאָס איז געווענדט אין ענק.

ווען ס'העט נישט געווען גיווען קיין חֲטָאִים בִּישְׂרָאֵל, העט ער אפשר ווען קיינמאָל נישט געווען, נבוכדנצר. העט ער קיינמאָל נישט געהאַט קיין שום כֹּחַ, ער העט גאָרנישט געווען, איבערדעם שטייט קודם דער לָכֶם.

צא

ישוב אמר ראשון הוא לָכֶם, זה עשו שנקרא ראשון, שכחו לא נתהווה ע"י המעשים של ישראל, אבל מ"מ אם היה להם מעשים טובים היו יכולין לבטל כחו, ולזה נאמר רק ח"כ "לָכֶם"

אַבער "ראשון" גייט אַרויף אויף עֲשׂוֹי, "ראשון" איז געווען פריער, עֲשׂוֹי איז געווען אַראָפּגעקומען פריער.

נאָר וואָס'זשע דען, ס'העט גיווען געווען בִּטֵּל געוואָרן כֹּחַ, ווען נישט די עֲנוֹת. [און] מיט די עֲנוֹת האָלט מען אים אויף, מיט די עֲנוֹת יִשְׂרָאֵל גיט מען אים כח, דעם

^{טו} ובפרט לפי המובא בספרי המקובלים שאנטונינוס היה גלגולו של עֲשׂוֹי הרשע, עיין במגלה עמוקות (פ' תולדות ופ' ויחי) ואגרא דכלה (פ' וישלח).

^{טז} ובמה בחינתו מיוחד ושונה משאר אנשים. ○ ובעיקר הענין עיין כעין זה בדרך הסוד במגלה עמוקות (פרשת תולדות, ד"ה ענין שאמר אנטונינוס לרב).

^{טז} ועיין עוד בענין זה בס"ג בהעלותך תשכ"ב, תולדות תשכ"ב ותשכ"ד ותשכ"ז, ובלייל ש"ק תולדות תשי"ח. ובדרוש א' ויצא תשכ"ז.

יצר הרע, דעם ס"מ, דעם ש'ר' ש'ל ע'ש'ר. אז נישט העט ער שוין געווען לאנג גיווען
פֿטל געוואָרן, [ונכבר היה מתקיים] רוח הַטּוֹמָאָה יַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ (זכרי' יג, ב), ער העט גיווען
פֿטל געוואָרן.

אַבער דאָס 'מציאות' פון אים, 'געווען' איז ער נאָך פריער, באַשאַפן געוואָרן איז
ער נאָך פריער, ער איז גאָר נאָך ביום הָרֵאשׁוֹן באַשאַפן געוואָרן, איז ער נאָך געווען
פריער.

איבערדעם שטייט קודם דער ראשון און דערנאָך "לָכֶם", וואָרן ער איז געווען
ראשון איידער עטס זענטס געווען בעולם, איבערדעם איז געווען "ראשון" הוא
"לָכֶם".

צב

איבערדעם איז רעכט (קושיא ב), לויט דעם מדרש אז דער "ראש" גייט אויף
נְבוֹכַדְנֶצַּר און "ראשון" אויף עֶשְׂרִין, [איז רעכט וואָס] דאָ שטייט קודם "לָכֶם" ראש
חֲדָשִׁים, און נאָכדעם זאָגט ער נאָכאַמאָל ראשון הוא "לָכֶם", שטייט קודם ראשון
און דערנאָך לָכֶם, לויט דעם איז דאָס טאַקע זענען די ביידיע [בחינות] אָמֶת.

צג

ולזה אמר הכתוב "החֲדָשׁ" הַזֶּה, ודרשו שאמר הקב"ה חֲדָשׁ מַעֲשֵׂיכֶם, כי על ידי
המעשים טובים יכולין לבטל גם כחו של עשו, וכל שכן היו ניצולין מכחו של נבוכדנצר

[וכחו שלו עשו] דאָס איז געווען ראשון [שלא מפאת מעשינו], אַבער מיט די כַּח פון די
מַצּוֹת וְמַעֲשִׂים טוֹבִים, [אז] דער בורא עולם זאָל העלפן ס'זאָל זיין מ'זאָל די זְכִיָּה
האָבן חֲדָשׁ מַעֲשֵׂיכֶם, [על ידי זה יכולין לבטל כוחו, וכנרמזו בלשון הפסוק "החודש" הזה, כמו
שדרשו במדרש. ומבואר על נכון דברי המדרש בקושיא ג].

צד

סיום התורה - וברכת הקודש

מ'קום מיר אין חודש נִסָּן, איבערדעם איז דאָ דעם התעוררות [על הגאולה], קול
דודי הנה זה בא, הִגִּיעַ עַת דוֹדִים⁹, אזוי ווי מ'זאָג מיר אֶתִּית עַת דוֹדִים כְּגִעָה ווי
מ'זאָגט אין פֿייט¹⁰, ווען מ'קומט אַרײַן אין חודש נִסָּן.

צה

אז דער בורא כל עולמים זאָל העלפן:
ס'זאָל טאַקע זיין 'דער' נִסָּן וואָס אידן וועלן געהאָלפן ווערן.
על כל פנים ס'וועט דאָך אַמאָל זיין אין א נִסָּן, דער בורא כל עולמים ברחמיו
זאָל שוין העלפן ס'זאָל טאַקע זיין דער היצטיגער [ניסן].
מ'זאָל מיר די זְכִיָּה האָבן מ'זאָל מיר אַרײַנגיין אין חודש, בקדושה ובטהרה.
מ'זאָל מיר זוכה זיין [צו דעם] הַחֲדָשׁ אֲשֶׁר יְשׁוּעוֹת בּוֹ מִקִּיפּוֹת.

⁹ עַת דוֹדִים הוא כינוי לחיבתן של ישראל בעת הגאולה, בספר יחזקאל (טז, ח).

¹⁰ ביוצרות לשחרית דהחודש (בברכת מגן אברהם).

מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען דעם התגלות אלקות²⁵.

ס'איז ידוע, דער חסד לאברהם זאגט²⁶, מ'נעמט יעדן איד ארויס פון די שיעורי טומאה, אין 'די' זמנים, צווישן פורים און פסח. קען מען די זכיה האבן, מ'דארף נאר אהזתיו ולא ארפנו (שיר השירים ג, ד), מ'זאל זיך אנכאפן אין די קדושה. מ'זאל מיר זוכה זיין ס'זאל נתעורר ווערן רחמי שמים עלינו.

השם יתברך ירחם על לבבות בני ישראל.

מ'זאל מיר במהרה געהאלפן ווערן.

מ'זאל זוכה זיין צו זען די ישועה שלימה, באורו יתברך שמו, זען דעם התגלות וואס אידן ווארטן (דערויף), מ'זאל די זכיה האבן. מ'זאל מיר זוכה זיין (מ'זאל) טאקע 'זען' ישועת ישראל, און התרוממות קרן התורה וישראל, בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

²⁵ וכמבואר לעיל באות מג, נז, סד-סה.

²⁶ בחסד לאברהם (לר"א אזולאי, זקינו של החיד"א. מעין ב, נהר נז): סוד נפלא מענין השבתת חמץ ואכילת מצה. אחר שיצאו ישראל ממצרים ואילך, מה עשה הקב"ה, חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, וצוה לישראל בכל שנה שיעשו ז' ימי פסח בהשבתת חמץ ובאכילת מצה. וסוד הענין הוא, כי היותר רשע שבישראל, אף על פי שירבה לפשוע ולהרע אי אפשר לכנוס בהיכל הג' של טומאה עד שירשיע ויפשע ארבע מאות ימים רצופים זו אחר זו. ובכל שנה ושנה שלשים יום קודם הפסח השי"ת עושה להם לישראל משא פנים ברוב חסדיו, ומתחיל להוציא נפשותם מהיכלות הטומאה מעט מעט, שיעור חלק אחד משלשים בכל לילה, באופן שבלייל ביעור חמץ כל פושעי ישראל עומדים בפתח היכל החיצון מה' שיעור חלק אחד משלשים משיעור הכמות שהיו נכנסים ליל שלשים ואחת קודם הפסח, ובליל פסח אינם נכנסים כלל ועיקר, וכולם פטורים ובני חורין, וגזרה חכמתו יתברך להיות חירות נפשות בשלשים יום מעט מעט שלא ירגיש ס"מ כל כך צער ולא יקטרג. מספר כתב יד.

ונכדו החיד"א האריך בזה בספר כסא דוד (דרוש ז, ד"ה ומן הבאר"ר. ועוד בדרוש יא). [ובקונטרס גאולת עולם הנרפס בסוף ספר כסא דוד, מעתיק שם החיד"א דברי החסד לאברהם והאריך בביאור הדברים].

ועיין עוד בבני יששכר (אדר ד, י) שהביא דברי החסד לאברהם, וכתב בזה כמה דברים נפלאים.

